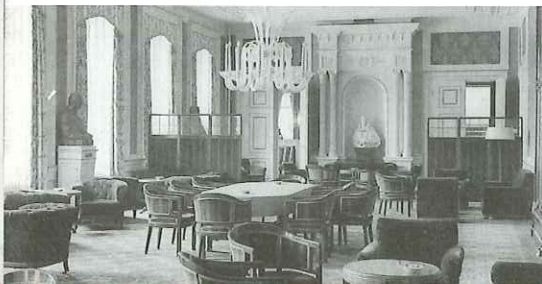

de perstribune nodig voor de inmiddels 16 parlementaire journalisten. Een andere ontwikkeling rond 1848 was het ontstaan van de Stenografische Dienst, die zowel in de vergaderzaal maar ook daarbuiten werkruimte nodig had. Werkruimte was natuurlijk ook nodig voor het andere personeel van de Kamer. Zoals reeds bij de Staten-Generaal ten tijde van de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden het geval was, had de uit twee Kamers bestaande volksvertegenwoordiging sinds 1815 ook een eigen staf, waaronder de Griffie en de Bodendienst. Griffier en Kamerbewaarder, zijn bijvoorbeeld functies die al meer dan vierhonderd jaar bestaan. Daarnaast waren er in 1815 al wachtposten die voor en in het gebouw voor de bewaking zorgden.

Begin van deze eeuw waren er regelmatig aanpassingen van het gebouw nodig. De opening van de Staten-Generaal vond tot en met 1903 altijd in de vergaderzaal van de Tweede Kamer plaats. Voor deze jaarlijkse gebeurtenis stond dan ook een troon in de vergaderzaal, die daarvoor heel lang Troonzaal werd genoemd. Toen de Ridderzaal was gerestaureerd werd de jaarlijkse vergadering van de Staten-Generaal op Prinsjesdag voortaan in de Ridderzaal gehouden. De troon werd in 1906 uit de zaal gehaald. Er kwam toen een nieuw voorzittersverhoog en voor het eerst een spreekgestoelte.

De eerste grote verbouwing had in de jaren twintig plaats. De voorgeschiedenis hiervan was dat de Kamer met steeds meer ruimtegebrek kampte. In 1910 was een commissie ingesteld om plannen voor nieuwbouw voor te bereiden. Dat was zo'n vijftig jaar eerder ook al eens gebeurd. De conclusie was toen dat 's lands financiën een dergelijk kostbaar project niet toelieten. Bekende architecten hadden ontwerpen voor een nieuw Kamergebouw gemaakt, maar in 1921 bleken de hoge kosten opnieuw het argument om geen nieuwbouw te plegen. Uitkomst bood toen dat de Raad van State meer ruimte kreeg op het Binnenhof, hetgeen betekende dat de Tweede Kamer op haar beurt weer ruimte van de Raad van State kreeg. Een belangrijke toevoeging aan de voor de Kamer beschikbare ruimte was de Rooksalon, grenzend aan de Oude Zaal en aan het Binnenhof. Daarnaast kwamen ook de Koffiekamer, tegenwoordig Het Logement, en de Schrijfkamer ter beschikking van de Kamer. Om deze ruimten geschikt te maken voor gebruik door de Kamer was een verbouwing nodig. De grote vergaderzaal werd in 1927 grondig gerestaureerd en er kwamen nieuwe bankjes. Ook werd er voor het eerst geluidsversterking aangebracht.

De meest ingrijpende verbouwing van het Tweede-Kamercomplex had plaats begin jaren vijftig. Reden hiervoor was dat er lang geen onderhoud was gepleegd; de Kamer kreeg er

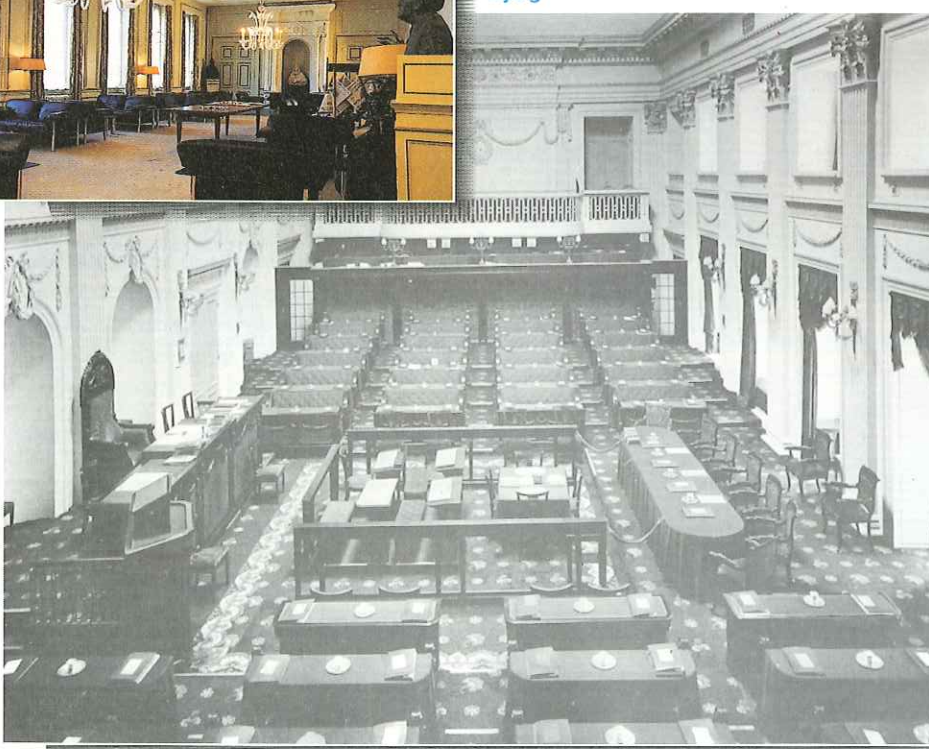
Links: Rooksalon tot begin jaren vijftig

Fases in groei Tweede-Kamercomplex

Daaronder: Rooksalon tot 1992

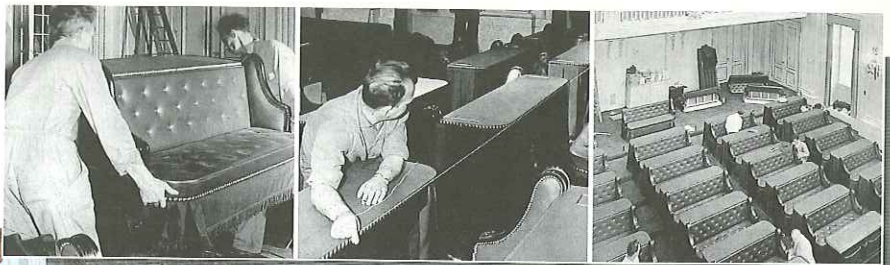

Onder: Tweede Kamer voor verbouwing jaren vijftig

opnieuw kantoorruimte bij aan de Hofcingelzijde en zeker niet in de laatste plaats: er was een grondwetswijziging in voorbereiding om de Kamer van 100 naar 150 leden uit te breiden. De vergaderzaal werd hiervoor ingrijpend verbouwd. De vloer werd uitgegraven om in de vorm van een amfiteater plaats te kunnen bieden aan al die nieuwe leden, al moesten zij wel gedrieën in de (nieuwe) bankjes zitten. De balkons werden verbreed en elders in het gebouw werden vele modernisering toegepast, die tientallen jaren het beeld van het gebouw zouden bepalen. Begin 1961 werd op de hoek van de Hofweg- en Hofcingelzijde een nieuw complex gebouwd, de Kortenhorstvleugel, genoemd naar de toenmalige Voorzitter. Behalve kantoorruimte werden hierin ook enkele vergaderzalen opgenomen ten behoeve van de fracties. Van de Raad van State werd ruimte 'geleend' om een restaurant in te richten, dit werd het Statenrestaurant. Medio zestiger jaren werd een nieuwe verdieping op het pand aan de Hofcingelzijde gebouwd, waardoor de Bibliotheek meer ruimte kreeg voor onder meer een Leeszaal en voor opslag van boeken. Ondanks al deze uitbreidingen werd de ruimte-nood echter niet opgelost. Reden hiervoor was dat het Kamerlidmaatschap eind jaren zestig inmiddels een volledige dagtaak was geworden. Kamerleden verbleven daardoor vaker in het Kamergebouw en kregen meer behoefte aan een eigen (fractie)staf ter ondersteuning van hun werkzaamheden. Met de toename van de werkzaamheden van de Kamer groeiden ook de diensten. In 1974 kregen Kamerleden bovendien de beschikking over een persoonlijke medewerker. Al met al groeide de bevolking van de Kamergebouwen harder dan de beschikbare ruimte. Ook al werd, tussen grote bouwkundige ingrepen door, het gebouw steeds weer aangepast en verbouwd en verkreeg de Kamer succesievelijk steeds meer ruimte aan het Binnenhof.

Binnenhof 4, het voormalige 'Comptoir'-gebouw, kwam ter beschikking van de Kamer. Om dit gebouw binnendoor met het Kamercomplex te verbinden werd een nauw gangetje met een klein trapje geschapen door het gebouwtje van de Spuipoort, waar het jarenlang op sommige momenten spitsuur met ware files was. Grenzend aan dit gebouw werd begin jaren zeventig een nieuw kantoorpand neergezet waarin een grote vergaderzaal voor commissievergaderingen, de Schepelzaal, was opgenomen. Dit gebouw, Binnenhof 5, werd eveneens met de rest van het Kamergebouw verbonden. Inmiddels had de Kamer ook het complex Binnenhof 7 erbij gekregen. Tussen Binnenhof 5 en dit pand werd opnieuw een doorgang gemaakt. Men kon nu, eind jaren zeventig, binnendoor van Binnenhof 1a tot aan de Grenadierspoort ter hoogte van het Mauritshuis lopen. Het gebouw de Vijverhof, op de hoek van het Buitenhof, werd eveneens door de Kamer in

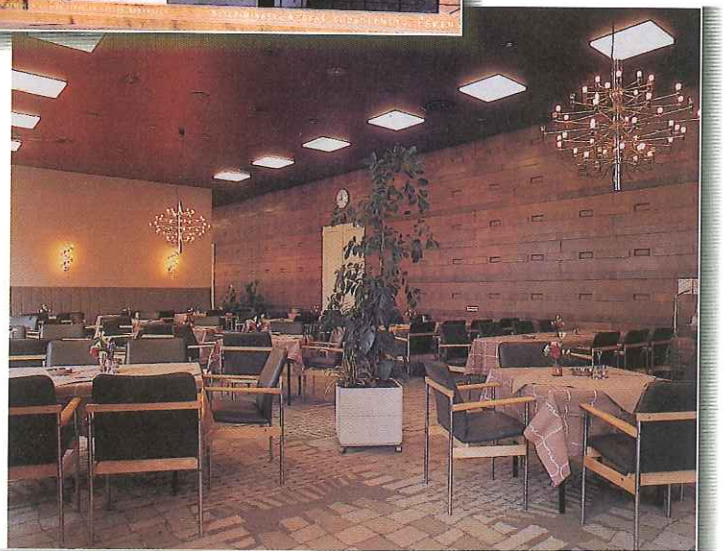

Boven:
Vervanging groene
bankjes begin jaren
vijftig

Daaronder:
Vergaderzaal tot 1992

Links:
Kortenhorstvleugel
verkregen 1961

Onder:
Statenrestaurant tot
1992

gebruik genomen. En toch was dit allemaal niet voldoende. Dat bleek vooral toen begin jaren tachtig de Wet Openbaarheid van Bestuur in werking trad en daardoor vrijwel alle commissievergaderingen openbaar werden. Hiervoor was weer extra vergaderruimte nodig en die was er in onvoldoende mate.

Begin jaren zeventig reeds hadden enkele Kamerleden het Presidium van de Kamer gevraagd te onderzoeken of nieuwbouw niet mogelijk zou zijn. De hiervoor ingestelde commissie kwam tot de conclusie dat nieuwbouw noodzakelijk was en zes jaar later werd deze wens bij de minister van Volkshuisvesting neergelegd. Vooruitlopend op dit verzoek waren inmiddels panden langs de Hofstraat en de Lange Poten aangekocht. Hierdoor kon voorkomen worden dat de Tweede Kamer voor nieuwbouw het Binnenhof en daarmee de binnenstad of zelfs Den Haag zou moeten verlaten. Inmiddels had het ministerie van Binnenlandse Zaken het pand van het voormalige ministerie

van Koloniën op de hoek van het Plein verlaten; het werd na een renovatie begin jaren tachtig door de Kamer in gebruik genomen. Ook het voormalige ministerie van Justitie, eveneens aan het Plein, kwam ter beschikking van de Kamer, terwijl in een later stadium de Hoge Raad, tussen Koloniën en Justitie, naar elders in Den Haag zou verhuizen. Er werd in 1977 een prijsvraag voor architecten uitgeschreven om een nieuw gebouw voor de Tweede Kamer te ontwerpen. De 111 inzendingen leverden overigens geen uitvoerbaar plan op. Daarna werden drie architecten aangezocht zich over de huisvesting van de Kamer te buigen. De Amsterdamse architect ir. P.B. de Bruijn kreeg uiteindelijk de opdracht voor de nieuw- en verbouw van de Tweede Kamer. Het ontwerp daarvan is een proces geweest van veel passen en meten en het verwerken van vele wensen.

Eind 1983 lag er een definitief ontwerp. Omdat de Kamer gedurende de bouwperiode moest blijven doorwerken, betekende dit dat de uitvoering

van het plan in fasen moest gebeuren. Zo moest bij de aanpak van de oude gebouwen eerst ruimte elders gecreëerd worden voordat met de (ver)bouw begonnen kon worden. Eerst werd het voormalige Hotel Central aan de Lange Poten gereed gemaakt voor gebruik door de Kamer. Hierdoor kon onder meer het grootste gedeelte van Binnenhof 5 gesloopt worden. Dit gebeurde ook met het nog niet zo oude gebouw van de Hoge Raad aan het Plein. Het pand Binnenhof 4 onderging ondertussen een renovatie. Hierna werd de nieuwbouw tussen de gevels van Binnenhof en Lange Poten uitgevoerd. Ook het gebouw Justitie werd opgeknapt. De nieuwbouw bevatte niet alleen een nieuwe vergaderzaal voor de Tweede Kamer, maar ook vele vergaderzalen voor commissies en broodnodige verkeerswegen tussen de bestaande oude panden in. Deze gerenoveerde kantoorpanden boden plaats aan de gebruikers van Binnenhof 1a-3 dat na de ingebruikneming van de nieuwbouw voor renovatie en restauratie in aanmerking kwam. Daarmee werd eind 1992 een begin gemaakt.

Verdwenen: kantoorgebouw Binnenhof 5 en Schepelzaal

Enige verbindingsgang van Binnenhof 1a naar rest van het gebouw

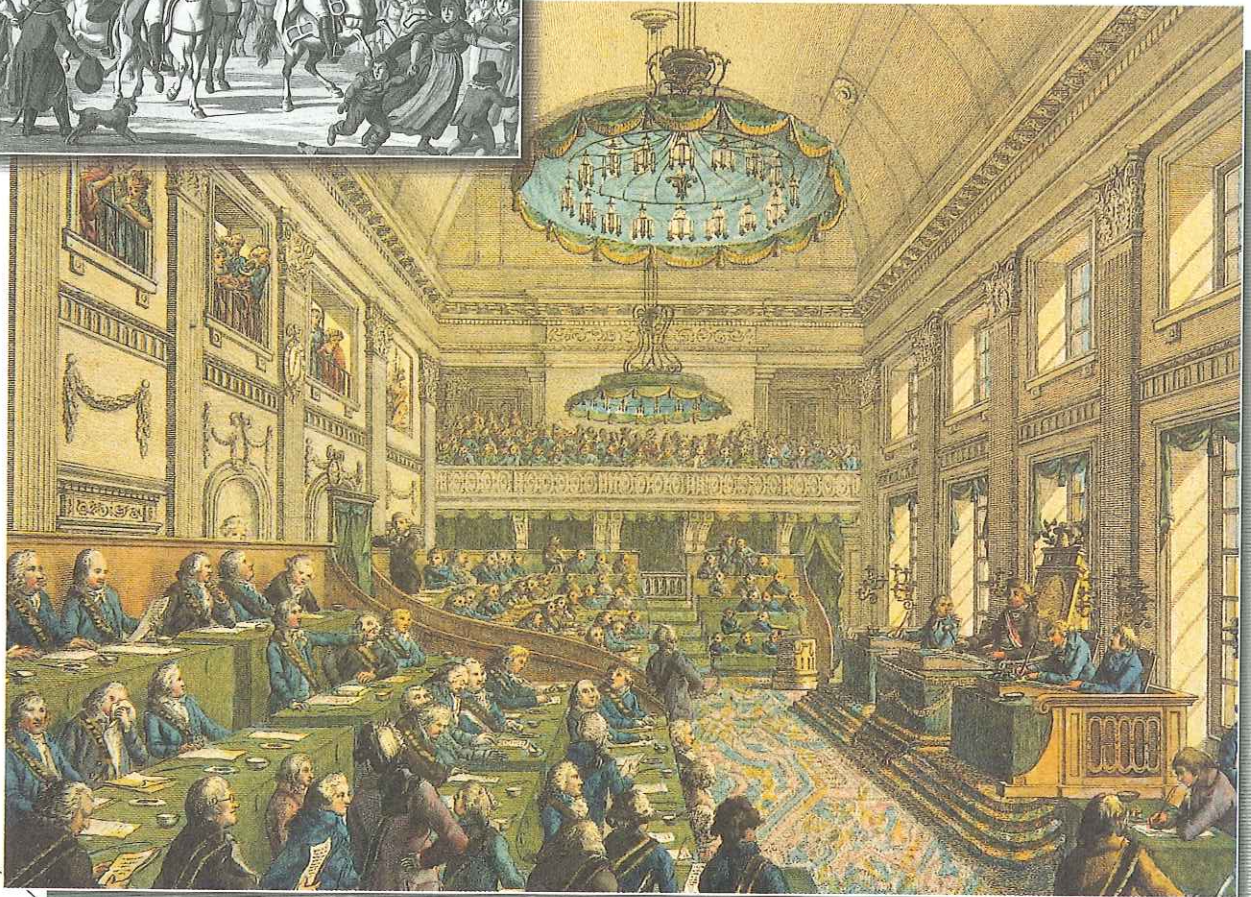

Verdwenen: fractiekamers van CDA (links) en PvdA (rechts)

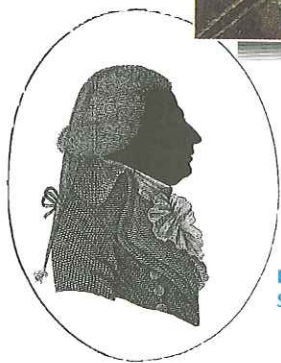
Kleine politieke geschiedenis van het Binnenhof

Vertrek Willem V
1795

Nationale
Vergadering
1 maart 1796

Raadpensionaris
Schimmelpenninck

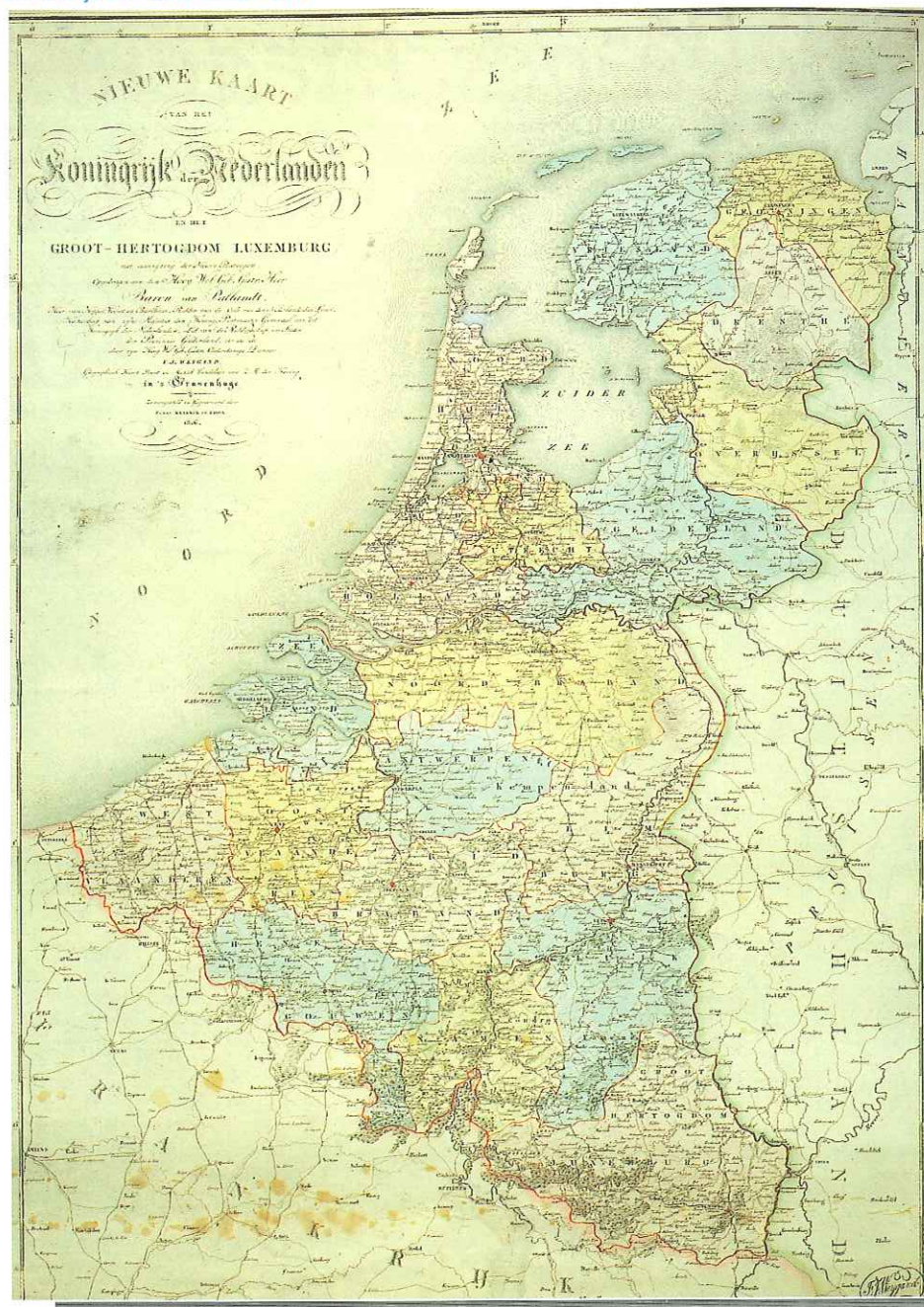
Koning Lodewijk
Napoleon

* Recentelijk is er twijfel ontstaan of de balzaal wel de juiste locatie was.

In de tijd dat stadhouder Willem V een paleisje liet bouwen aan het Binnenhof, was het onrustig in de Republiek. Onder de Nederlandse burgerij bestond aan het einde van de achttiende eeuw groeiende ontevredenheid over de wijze waarop het land werd bestuurd. Velen vonden dat de Republiek in verval was en het staatsbestuur een grondige verandering behoeftte. De aristocratische bovenlaag had veel te veel de neiging de macht en de bijbehorende banen aan zich zelf te houden. Onder invloed van denkbeelden ontleend aan de Franse Revolutie brak een roerige periode aan waarin twee groepen tegenover elkaar kwamen te staan: de Patriotten en de Prinsgezinden. De Patriotten waren 'de democraten', zij wilden het staatsbestel hervormen. In dat streven stonden ze tegenover de stadhouder en de Prinsgezinden of ook wel Oranjegezinden, zogenoemd omdat de stadhouder een prins van Oranje was. Deze strijd was ook merkbaar in de Staten-Generaal. Den Haag was oranjegezind, de

Staten van Holland waren patriots. Toen de Patriotten de macht min of meer overnamen, moest stadhouder Willem V in 1786 Den Haag verlaten. Maar niet voor lang. Drie jaar later was hij weer terug op zijn post, nadat zijn zwager, koning Frederik Willem II van Pruisen, een leger had gestuurd dat de Patriotten verjoeg. Velen van hen vluchtten naar Frankrijk. Ze keerden in 1795 met een Frans bezettingsleger terug en namen het bestuur over. Willem V vluchtte op 18 januari van dat jaar naar Engeland.

Het is bijna symbolisch dat uitgerekend in de balzaal waar Willem V afscheid had moeten nemen van zijn hofhouding*, op 1 maart 1796 de eerste bijeenkomst plaatsvond van de Nationale Vergadering, de eerste door het Nederlandse volk gekozen volksvertegenwoordiging. Nog een pikant detail: de verkiezingen voor deze nieuwe volksvertegenwoordiging waren georganiseerd door de 'oude' Staten-Generaal. De 126 leden

van de Nationale Vergadering, die representanten werden genoemd en tot de geletterde en verlichte bovenlaag behoorden, vertegenwoordigden het land als één geheel, en niet meer, zoals in de oude Staten-Generaal het geval was, de afzonderlijke provincies. Nederland werd daarmee een eenheidsstaat. De Nationale Vergadering was evenwel geen lang leven beschoren.

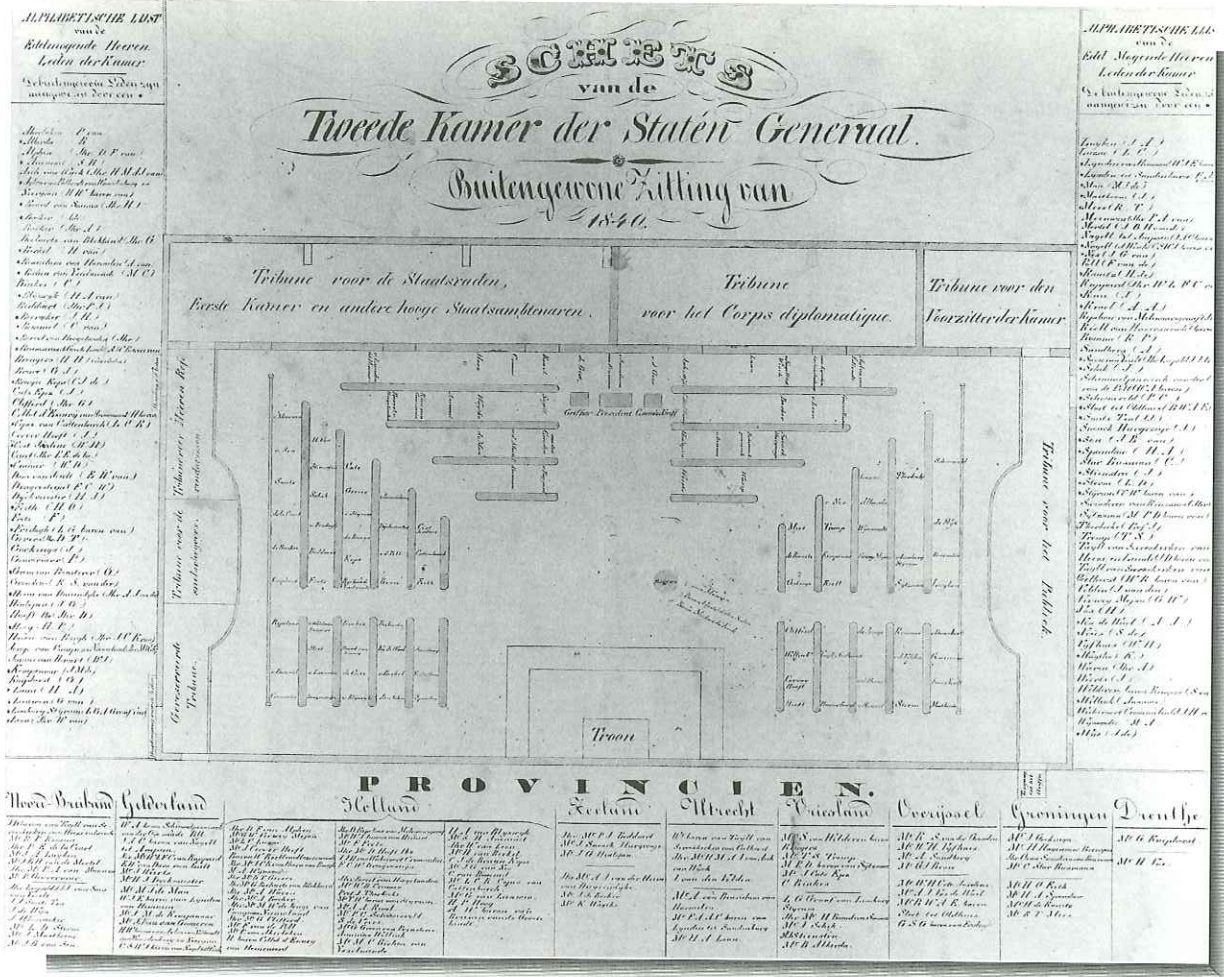
In 1798 kreeg de Bataafse Republiek, zoals de voormalige Republiek der Verenigde Nederlanden inmiddels werd genoemd, een grondwet: de Staatsregeling voor het Bataafse Volk. In de tekst van deze Staatsregeling treffen we allerlei begrippen en rechten aan die ontleend zijn aan het gedachtegoed van de Franse Revolutie. Zoals het begrip volkssoevereiniteit, en grondrechten als: vrijheid van godsdienst, vrijheid van drukpers en vrijheid van vereniging. Bovendien waren burgers voortaan voor de wet gelijk. De Grondwet bepaalde dat de Nationale Vergadering werd opgeheven en vervangen

door het Vertegenwoordigend Lichaam. Dit lichaam was de hoogste macht in de republiek. Het was verdeeld in twee Kamers. De 64 leden van de Eerste Kamer hadden onder meer tot taak wetten te maken die vervolgens door de 30 leden van de Tweede Kamer al dan niet werden goedgekeurd. Dit systeem vormde een eerste stap op weg naar het twee-kamerstelsel zoals we dat ook tegenwoordig nog kennen (de begrippen Eerste en Tweede Kamer werden toen overigens 'omgekeerd' gebruikt). De Eerste Kamer vergaderde in de balzaal van Willem V, terwijl de leden van de Tweede Kamer in de voormalige Statenkamer aan de overzijde van het Binnenhof bijeenkwamen.

In 1801 kwam er een tweede, minder democratische Staatsregeling. Daarin werd bepaald dat de volksvertegenwoordiging niet langer het hoogste gezag was in de Republiek. De macht verschoof van de volksvertegenwoordiging naar de regering, die werd gevormd door een zogenaamd

Staatsbewind bestaande uit 12 leden. Dit bewind kreeg het recht wetten te maken en het beheer over de financiën van de staat. Het Vertegenwoordigend Lichaam werd vervangen door een Wetgevend Lichaam dat slechts één kamer kende. De kamer had 35 leden, die alleen bijeenkwamen in de periode van half april tot begin juni en van half oktober tot half december. Zowel de leden van het Staatsbewind, als de leden van het Wetgevend Lichaam waren in hoofdzaak afkomstig uit de rangen van de gegoede burgerij (de patriciërs) en de adel. Ook dit lichaam vergaderde in wat we nu de oudbouw noemen, maar dat destijds bekend stond als 'het nieuwe gebouw', of ook wel als 'het Nationale Gebouw'. De vergaderzaal werd in de periode 1802–1804 opgeknapt, maar zou weldra weer van bestemming veranderen. Napoleon, keizer van Frankrijk en in die dagen de machtigste man in Europa, besloot dat het gezag in Nederland moest worden bekleed door een soort president van de Republiek: raadpensionaris Rutger Jan Schimmelpenninck. Zijn bewind duurde echter maar kort, want een jaar later werd onder druk van Napoleon alweer een zeer grondige verandering van het Nederlandse staatsbestel doorgevoerd. Om Nederland tot (nog) meer volgzaamheid te bewegen, stelde Napoleon in 1806 het Koninkrijk Holland in. Koning werd zijn broer Lodewijk Napoleon. Deze vestigde zich aan het Binnenhof en voor korte tijd werden de gebouwen weer in hun oude luister hersteld: de vergaderzaal werd weer balzaal. Maar Lodewijk Napoleon bleef niet lang; hij vond Den Haag ongeschikt als residentie en woonde onder andere in Utrecht en Amsterdam. In 1810 was het met het Koninkrijk Holland gedaan: ons land werd bij Frankrijk ingelijfd. De volksvertegenwoordiging, die al niet veel meer voorstelde, werd opgeheven. We kregen hier een Franse gouverneur, Franse politie en Franse douane. De gebouwen aan het Binnenhof werden ingericht als school voor militaire cadetten. De balzaal werd als eetzaal en later als militair hospitaal gebruikt. Lang zou deze situatie echter niet duren. Napoleon leed in Rusland en bij Leipzig gevoelige nederlagen. In 1813 bliezen de Fransen de aftocht.

In 1814 kreeg Nederland een nieuwe Grondwet. Het land werd het jaar daarna met België verenigd tot het Koninkrijk der Nederlanden. De volksvertegenwoordiging, die weer de benaming Staten-Generaal kreeg, bestond voortaan uit twee kamers. De Eerste Kamer telde 40 tot 60 leden, de Tweede Kamer, die bijeen kwam in de voormalige balzaal van de stadhouder, had er 110. Op 16 oktober 1815 vond de eerste opening plaats van de Staten-Generaal in de vergaderzaal van de Tweede Kamer. Tot 1830, het jaar waarin België zich afscheidde, gebeurde dat slechts om de twee jaar. Aanvankelijk op de eerste maandag van november, tussen 1848 en 1887 op de derde maandag van september en

Indeling vergaderzaal 1840

Onder links: Opening Staten-Generaal in vergaderzaal door Willem III in 1887

Onder rechts: Opening Staten-Generaal namens de koningin. Eerste foto van deze plechtigheid, 15 september 1904

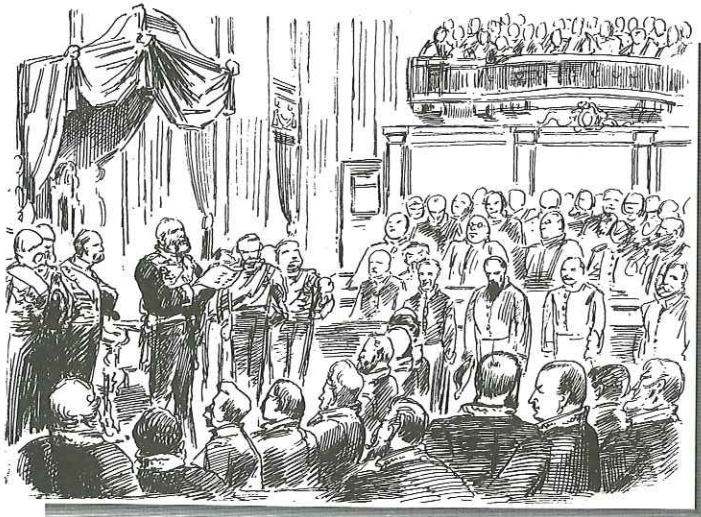
sindsdien op de derde dinsdag van september, op 'Prinsjesdag'. Tot 1903 werd de Staten-Generaal door, of namens de Koning geopend in de vergaderzaal van de Tweede Kamer. In 1904 verhuisde de openingsceremonie naar de Ridderzaal. Sinds de grondwetswijziging van 1983 is in deze gang van zaken verandering gekomen; het staatshoofd opent de vergadering niet meer, maar leest uitsluitend de Troonrede voor, waarin een uiteenzetting wordt gegeven van de regeringsplannen voor het komende jaar.

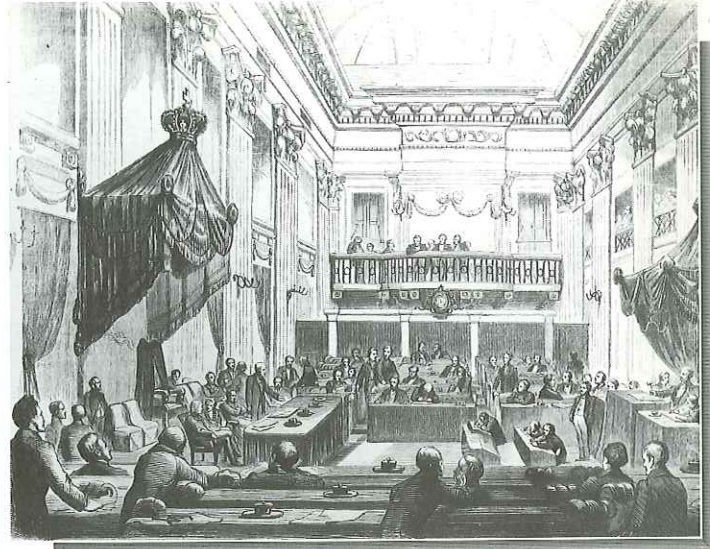
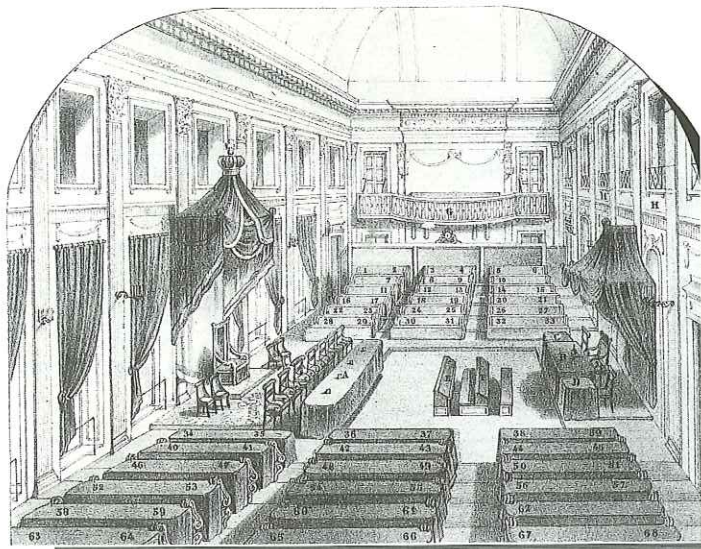
In de loop van de negentiende eeuw kreeg de Tweede Kamer geleidelijk aan meer macht. Dat kwam omdat ze grondwettelijk meer rechten

kreeg. Met name 1848 was in dat opzicht een cruciaal jaar. Onder leiding van Thorbecke kwam een nieuwe Grondwet tot stand die bepaalde dat de Tweede Kamer een aantal belangrijke controlerende rechten kreeg: het recht van interpellatie, het recht van amendement, het recht van enquête en het budgetrecht. Deze rechten liggen aan de basis van de parlementaire democratie zoals we die vandaag de dag nog steeds kennen. Bovendien kreeg de Koning aanzienlijk minder macht. De Grondwet bepaalde dat ministers verantwoordelijk zijn voor het handelen van de regering, niet de Koning, die onschendbaar is. Tot ongeveer halverwege de tweede helft van de negentiende eeuw zagen Kamerleden zich vooral als vertegenwoordigers van een bepaalde streek

J.R. Thorbecke

Links:
Zaalindeling
1862-1863

Rechts:
Tweede Kamer in
debat ca. 1860

Eerste vergadering
Tweede Kamer in
1945

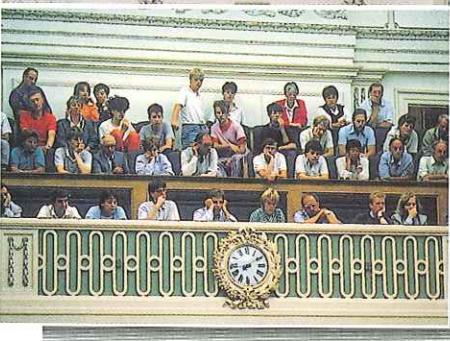
of een bepaald district. De hechte organisatie van een politieke partij bestond toen nog niet. Wel behoorden de meeste leden tot één van twee politieke stromingen: de conservatieve of de liberale. Het zou trouwens niet bij dit luttele aantal blijven. Ook de calvinisten en de katholieken vormden politieke stromingen en na 1870 kwam er nog één bij: het socialisme. Omdat de meeste conservatieven aansluiting zochten en vonden bij de overige politieke richtingen, bleven er uiteindelijk vier hoofdstromen over. De vertegenwoordigers van deze politieke richtingen zochten in de Staten-Generaal onderling steun bij elkaar, hetgeen de grondslag werd voor de vorming van meerdere politieke partijen. De protestantse antirevolutionairen (de calvinistische stroming) waren in 1878 de eersten: zij richtten in dat jaar de Anti-Revolutionaire Partij op. Later zouden nog volgen: de Liberale Unie in 1885, de Sociaal-Democratische Arbeiderspartij in 1894, de Rooms-Katholieke Staatspartij in 1904 en de

Christelijk-Historische Unie in 1908. In de tijd van de eerste politieke partijen ontstond ook de bekende links-rechts tegenstelling. De katholieken en de antirevolutionairen vormden samen een 'coalitie'. Zij zaten aan de rechterkant van de Tweede Kamer en kwamen door die samenwerking te staan tegenover de andere leden, vooral liberalen, die aan de linkerkant zaten. Voordien (dat wil zeggen vóór 1875) was de indeling van de Kamerleden willekeurig: ze kwam tot stand door aanwijzing, loting of op alfabet of naar leeftijd. Dat paste ook goed bij het idee dat Kamerleden onafhankelijk moesten kunnen optreden en in de eerste plaats gekozen waren om hun persoonlijke kwaliteiten en invloed. Als gezegd, het ontstaan van fracties, de vertegenwoordigingen van politieke partijen in de Tweede Kamer, ging eigenlijk aan de partijvorming vooraf. Kamerleden zagen zich weliswaar als onafhankelijk -hetgeen ze grondwettelijk nog altijd zijn-, maar halverwege de vorige eeuw organiseerden zij zich niettemin in 'clubs'. Men

trof elkaar regelmatig, eerst buiten het gebouw van de Tweede Kamer, maar later vergaderde men in het gebouw. Rond de eeuwwisseling wonnen deze 'Kamerclubs' nog aan belang, toen hun voorzitters deel uit gingen maken van een voorloper van het huidige Presidium, dat allerlei praktische zaken voor de Tweede Kamer moest regelen.

In de periode dat de fracties en partijen zich vormden, werden de leden van de Tweede Kamer gekozen volgens het districtenstelsel en mocht niet iedereen stemmen. Lange tijd mochten alleen mannen die een bepaald bedrag aan belasting betaalden, hun stem uitbrengen. Dit stond bekend als het censuskiesrecht. Vrouwen waren helemaal uitgesloten van kiesrecht. Dankzij de invoering van het stelsel van evenredige vertegenwoordiging in 1917 en het algemeen kiesrecht in 1919 kwam er drastisch verandering in deze situatie en groeide de Tweede Kamer aan belang en gezag. Inmiddels was ook haar ledental aanmerkelijk gegroeid. De grondwetswijziging van 1887 had bepaald dat de Kamer 100 leden zou tellen. Sinds 1956 heeft de Tweede Kamer er 150.

Natuurlijk hebben zich in de oude vergaderzaal van de Tweede Kamer tal van dramatische momenten afgespeeld: belangrijke debatten uiteraard, maar ook incidentele ordeverstoringen. Zeer dramatisch was vanzelfsprekend de inval van de Duitsers in 1940. In de Tweede Kamer kwamen slechts 38 van de 100 leden bijeen. De Kamervoorzitter, de heer Van Schaik, liet in weerwil van de lage opkomst toch een fel protest horen tegen de Duitse agressie. Op 21 juni

van dat jaar werden de werkzaamheden van de Tweede Kamer geschorst. De vijf jaren die de Tweede Wereldoorlog in Nederland duurde, vormen de langste aaneengesloten periode uit de geschiedenis waarin de Tweede Kamer niet vergaderde.

Van de 100 Kamerleden waren er op het moment van de bevrijding nog 74 beschikbaar. Kamerzetels die waren opge gevallen omdat Kamerleden bedankten, overleden waren of waren weggezuiverd, werden op basis van vooroorlogse partijverhoudingen toegewezen aan nieuwe, vooral uit het verzet afkomstige leden. Op 20 november 1945 werd de zitting geopend van een voorlopige Staten-Generaal, ook wel het noodparlement genoemd. Op 23 juli van het daaropvolgende jaar vond de opening plaats van een weer op verkiezingen gebaseerde Staten-Generaal.

De Tweede Kamer vergaderde sindsdien weer in de oude balzaal van Willem V, totdat ze op 28 april 1992 de nieuwe vergaderzaal in gebruik nam.

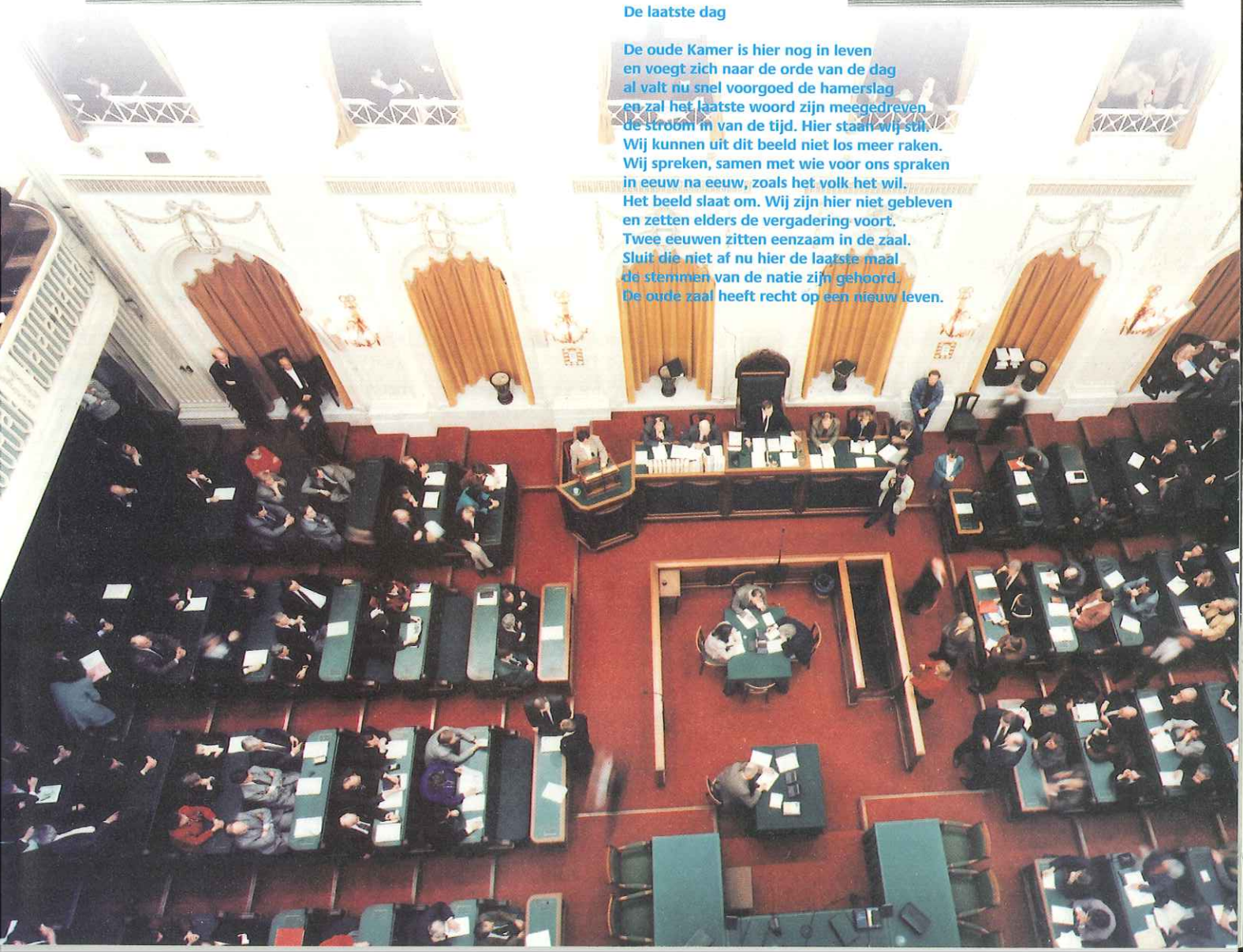
Links en rechts:
Beelden van Algemene
Beschouwingen
Lubbers II

Onder: Tijdens de laatste vergadering in de Oude Zaal 9 april 1992 bood D66 de Kamer deze foto aan, vergezeld van dit gedicht van Aad Nuis:

De laatste dag

De oude Kamer is hier nog in leven
en voegt zich naar de orde van de dag
al valt nu snel voorgoed de hamerslag
en zal het laatste woord zijn meegedreven
de stroom in van de tijd. Hier staan wij stil.
Wij kunnen uit dit beeld niet los meer raken.
Wij spreken, samen met wie voor ons spraken
in eeuw na eeuw, zoals het volk het wil.
Het beeld slaat om. Wij zijn hier niet gebleven
en zetten elders de vergadering voort.
Twee eeuwen zitten eenzaam in de zaal.
Sluit die niet af nu hier de laatste maal
de stemmen van de natie zijn gehoord.
De oude zaal heeft recht op een nieuw leven.

Tweede Kamer begin vorige eeuw

Een historische terugblik

Binnenhof en Quartier Albemarle

Rechts: Stadhouder Willem V en echtgenote Wilhelmina van Pruisen

Wie heden ten dage als bezoeker door de aanbouw van de Tweede Kamer loopt, zal zich misschien niet meteen realiseren dat dit gebouw oorspronkelijk gebouwd werd als onderdeel van het Stadhoudelijk Kwartier aan het Binnenhof.

In het oude Stadhoudelijk Kwartier had Maurits als eerste stadhouder aan het eind van de 16e eeuw domicilie gekozen. Hij liet onder meer de Mauritstoren bouwen. Het kwartier besloeg rond 1770 een deel van de vleugel langs de Hofvijver, de Mauritstoren en de vleugel langs het Buitenhof, waar nu de Eerste Kamer en de Raad van State gehuisvest zijn, en het dwarsgelegen Quartier Albemarle in de zuidwesthoek dat gesloopt is bij de doorbraak van de Hofweg in de jaren twintig.

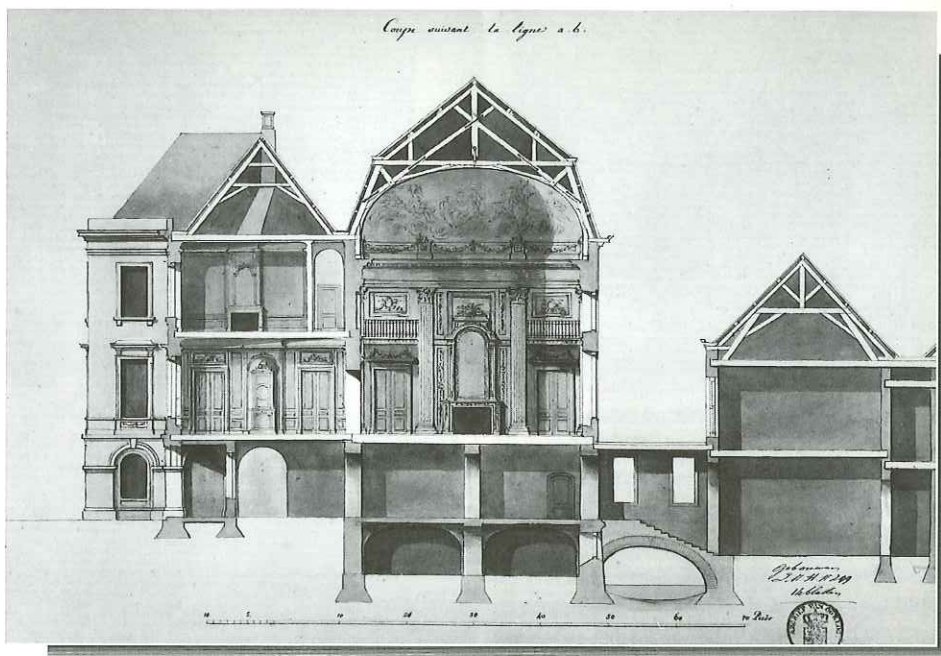
De bewoning van het Stadhoudelijk Kwartier werd vooral na het huwelijk van stadhouder Willem V met Wilhelmina van Pruisen in 1767 en

de daaropvolgende gezinsuitbreiding gekenmerkt door ruimtegebrek. Om meer ruimte te verkrijgen had de stadhouder het rariteitenkabinet en de bibliotheek in 1766 verplaatst naar de overzijde van het Binnenhof, het huidige gebouw Vijverhof. De schilderijenverzameling werd in 1774 overgebracht naar een ander pand, Buitenhof 35, waar de 18e eeuwse situatie is gereconstrueerd in de galerij Willem V. Tevens werden in het oude kwartier verschillende verbouwingen uitgevoerd, maar alle tussentijdse aanpassingen en verbouwingen werden uitgevoerd 'met dit vooruitzigt, om met en tijd, door het aanbouwen van een vleugel aan het stadhoudelijk kwartier de vereijste ruimte te bezorgen'. Men heeft nooit overwogen naar elders te verhuizen, het Binnenhof stond symbool voor de legitimatie van het stadhouderschap.

Willem V had als eerste erfstadhouder van alle zeven provincies een vorstelijk aanzien, wat door

zijn huwelijk met Wilhelmina van Pruisen nog werd versterkt. Zijn status verplichtte hem tot het houden van een hof en tot het openbaar maken van een deel van zijn leven. Men was zich, gezien de tijdgeest, bewust van de noodzaak om de populariteit van het Huis van Oranje te blijven voeden. Met opzet toonde men zich aan het volk; zo schreef Wilhelmina in een brief: 'Ik heb de kinderen uitgestuurd om te gaan wandelen in het Haagse bos, waar ik verwacht dat veel mensen zullen zijn'. De audiënties werden in de antichambres en ontvangtzalen in het oude kwartier gehouden en de grote ontvangsten en muzikale evenementen in de muziekzaal en de galerij. Zij vormden de verbinding tussen het oude kwartier en het Quartier Albemarle, die reeds in 1780 gesloopt zijn. De stadhouder was desondanks genoodzaakt om bij grote gebeurtenissen uit te wijken naar locaties buiten het Binnenhof. De antichambres en audiëntiezalen lagen in de directe nabijheid van de privévertrek-

ken, wat botste met de toenemende (internationale) behoefte om het privé- en openbare leven aan het hof gescheiden te houden. De bouw van een nieuwe ontvangstvleugel zou het ruimtegebrek oplossen, de monarchale status van de stadhouder onderstrepen en tevens de gewenste scheiding tussen de privé- en ontvangstvertrekken tot stand kunnen brengen. Het probleem was echter dat een deel van de benodigde grond in handen was van particulieren en het lukte pas in 1776 om de laatste huizen aan te kopen, waardoor de langgeplande nieuwbouw eindelijk gerealiseerd zou kunnen worden. Het ging daarbij om het zogenaamde Statenkoffiehuis van de juffrouwen Bonnet aan het Binnenhof, tegen een koopsom van f. 14.000, twee huizen en erven aan de Hofcingel van broodbakker Hendrik van Asselt en het huis en erf naast de pomp aan het Binnenhof, waar f. 4.900 voor betaald werd. Het is belangrijk te onderstrepen dat alle kosten van

Ontwerp voor stadhoudelijk paleisje

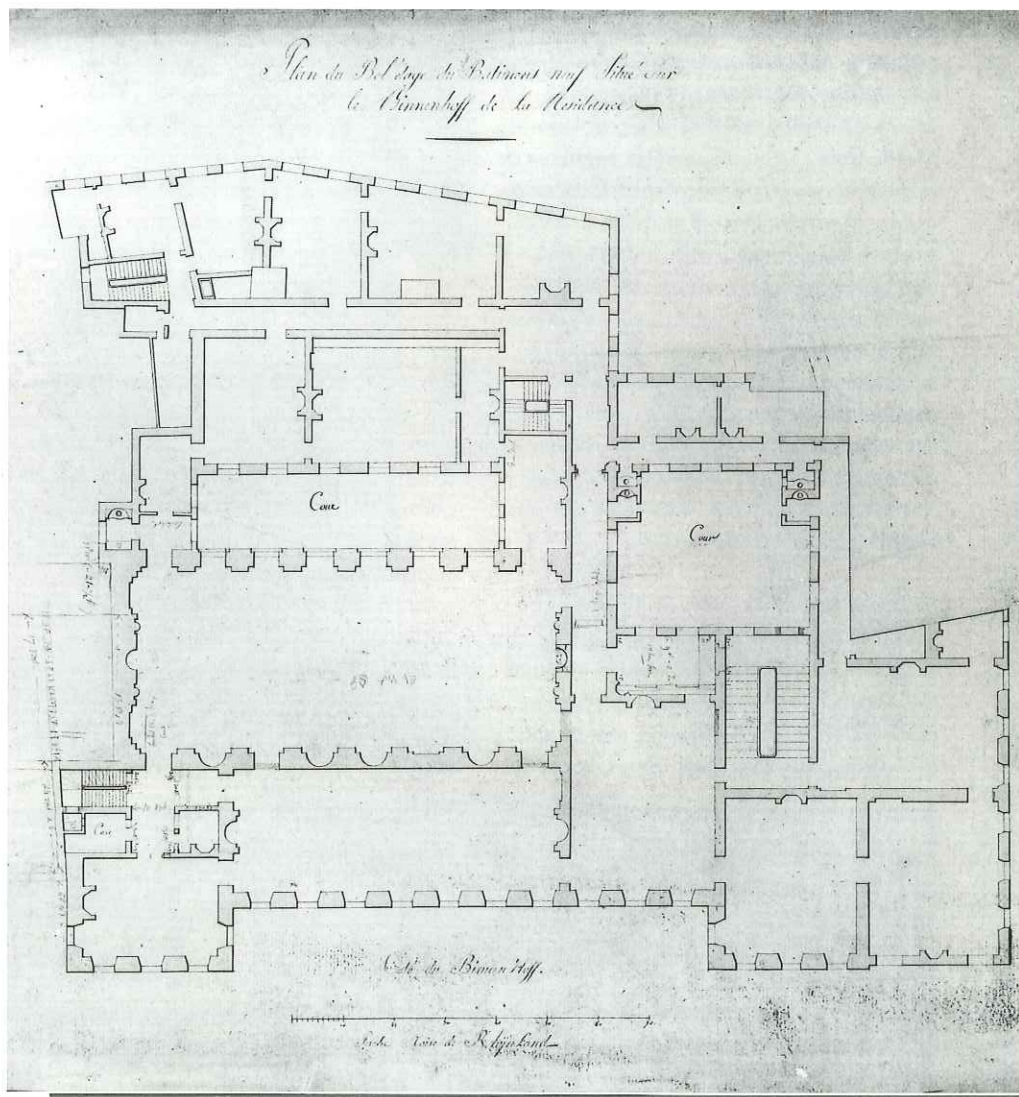
DIT OPELIJKE PLAT BEHOORD AAN T L A N D,
ZIJNDE BY AANKOOP VAN HET OUDE
GEBOUW IN 1777 OVERTIMMERT GEWEEST.

Gevonden bij renovatie

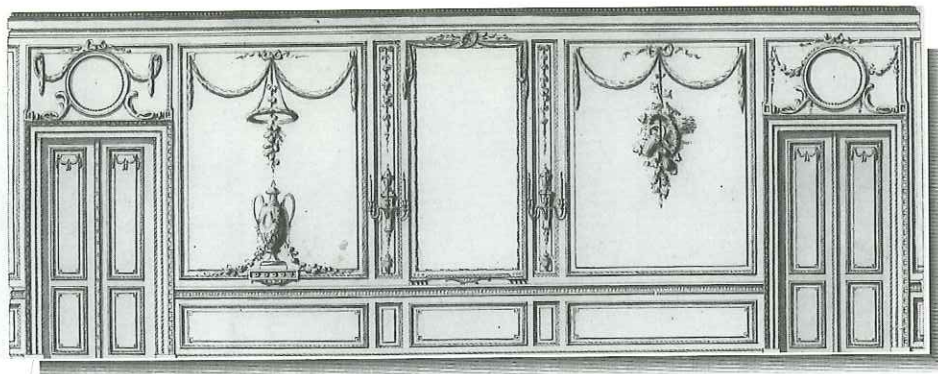
Plattegrond eerste verdieping

de huisvesting van de stadhouder aan het Binnenhof gedragen werden door de Staten van Holland, die bij de beëindiging van het tweede stadhouderloze tijdperk en de benoeming van Willem IV tot stadhouder op 25 mei 1747 deze verplichting op zich genomen hadden. Op 25 februari 1777 werd in overleg met Willem V besloten om de verbetering en vergroting van het Stadhoudelijk Kwartier te laten uitvoeren naar de plannen en tekeningen van de architect F.L. Gunkel, die in samenwerking met C.J. van de Graaff en G. van der Linden voor een groot deel ook de inrichting van het interieur bepaalde.

De vleugel is geheel opgetrokken in neo-classicistische stijl. De bouw zou door externe omstandigheden een forse vertraging oplopen. In december 1780 verklaarde Engeland de oorlog aan de Republiek en dit leidde tot grote transportproblemen in de aanvoer van bouwstoffen. Verder was een lading van 66 blokken Bremersteen uit de Oostzee nooit aangekomen, daar het schip met man en muis was vergaan, waardoor men genoodzaakt was om in Amsterdam 'Bremer en Escozynsche steenblokken' te kopen, wat weer vervoersproblemen opleverde. Tot slot kon de loodgieter het benodigde lood niet leveren en had de timmerman problemen met het binnenhijzen van zware materialen en moest hij zelf zorg dragen voor de machines die daarbij nodig waren. Zowel aan de timmerman als aan de steenhouwers zijn schadevergoedingen uitgekeerd.

Willem V wilde de nieuwe ontvangstvleugel

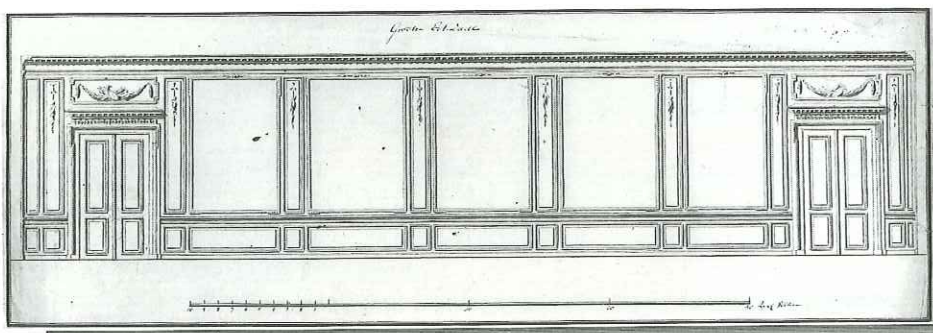
Wandaanzicht
Schrijfkamer

inwijden bij de festiviteiten rond het huwelijk van zijn dochter Louise met de erfprins van Brunswijk op 14 oktober 1790. Dit voornemen zal zeker tot grote beroering hebben geleid, daar de 'mooie' etage nog maar voorlopig voor gebruik in orde was gemaakt. Op 25 maart 1790 – slechts zes maanden voor de huwelijksvoltrekking – werd dan ook besloten om 'ten spoedigste de groote zaal en verdere voornaamste vertrekken te doen meubileren en voltooiën', wat in sommige gevallen pas na 1790 gelukt is.

Voor het verkrijgen van een indruk van het functioneren van de eerste of bel-etage ten tijde van Willem V, lopen wij aan de hand van een plattegrond (zie pagina 13), die tussen 1776 en 1782 te dateren is, de afzonderlijke vertrekken door. Na betreding van het gebouw door de hoofdingang in de zuidwesthoek kwam men op de *grote trap* (A), die pas later tussen 1795 en 1812 vanaf het tussenbordes werd doorgetrokken naar de grote zaal en die vanaf het bordes op de eerste verdieping toegang gaf tot *drie voorvertrekken of antichambres* (B en D, die nu tot de Raad van State behoren, en E). In 1785 heeft men besloten om van vertrek B een dagelijkse eetzaal te maken, met vertrek C als buffetkamer. Van de toen nog derde antichambre (E, nu de Schrijfkamer) is een wandaanzicht bewaard gebleven; de grote wandvlakken waren gevuld met schilderijen en boven de deur was een bovendeurstuk aangebracht. Tussen de ramen hingen spiegels waaronder wandtafels met marmeren bladen en vergulde voeten.

Naarmate men verder kwam op deze etage namen de vertrekken in belang toe; de *kleine eetzaal* (F, nu Het Logement) werd in 1796 ook wel de *geboetzeeerde muziekzaal met bijbehorende buffetkamer* (G) genoemd, naar de rijk gesneden betimmering in dit vertrek. Boven de

deuren hingen geschilderde bovendeurstukken van Dirk van der Aa en er stond een Franse porseleinen kachel met een gebronsde arend. De buffetkamer, die met het doortrekken van de trap naar de grote zaal verloren is gegaan, bevatte veel porselein, vooral afkomstig uit de Pruisische porseleinfabriek te Berlijn. De kleine eetzaal werd gevolgd door de *grote eetzaal* (H, nu de Rooksalon), in 1796 de *'geschilderde galerij'* genoemd, met verwijzing naar de vijf grote doeken met een ijsgezicht, drie berglandschappen en een landschap met waterval van Hendrik Willem Schweickhardt (1746-1797), die in de betimmering in de wand waren opgenomen. Tussen de zeven ramen met gele zijden gordijnen hingen spiegels met vergulde lijsten. In de nissen stonden porseleinen kachels; het huidige stucwerk rond de nissen is 19de eeuws, maar het plafond lijkt nog wel 18de eeuws te zijn. Tijdens de inwijding van de vleugel op 12 oktober 1790 lagen hier overal mooie tapijten en waren de zalen verlicht met honderden waskaarsen op kristallen kronen en armen. Op tafel in de grote eetzaal stonden allegorische pronkstukken van suikerwerk, 'pleister en gommen', geplaatst onder bogen van meerkleurig doorschijnend glas, rijkelijk doorvlochten met groente en bloemen. De schotels, borden, lepels, vorken en het vaatwerk op de buffetten waren van verguld zilver. De functies van de diverse vertrekken waren niet bindend; zo werden concerten ook wel in de grote eetzaal gehouden of werd er gesoupeerd in de grote dansaal. Het kabinet volgend op de grote eetzaal (I, de huidige Ministerskamer) was het *'groot- of Brabants cabinet'* dat geheel in Pompeïaanse stijl werd ingericht door Piatt leFebvre & Fils uit Doornik; de gesigneerde marmeren schoorsteenmantel werd in 1789 geleverd door beeldhouwer C. Asselberghs. De gobelins in de betimmering geven links Ceres en rechts Vertumnus

Geschilderde galerij
in Grote eetzaal, nu
Rooksalon

(Romeinse vruchtbaarheidsgoden) weer en vormen een eenheid met een aantal stoelen, die zich thans in de Willem-V-zaal in het Loo bevinden. Men heeft altijd aangenomen dat dit kabinet intact is gebleven, maar uit een bron uit 1815 blijkt dat het vertrek geheel ontmanteld en weer teruggeplaatst is geweest; bovendien zijn bij een grote restauratie in 1893 twee spiegels met lijsten tussen de vensters bijgemaakt. Andere bronnen lijken de oorspronkelijkheid van de bestaande gobelins en stoelbekledingen ook in twijfel te trekken; dit kabinet bevat dus nog vele raadsels. Het zou volgens de overlevering van Willem V of van Wilhelmina zijn, maar hiervan is tot op heden nergens een duidelijke beschrijving gevonden.

De grote zaal of 'grote gepleisterde zaal' (J, nu: de Oude Zaal), zo genoemd naar de stucwerkversieringen, ondermeer naar de Korintische orde, van de hand van de stucadoors B. en J.P.R. van Gorcum en J. Beretta, was oorspronkelijk gebouwd als dansaal. In deze dansaal trad op 12 oktober 1790 het aanstaande jonge paar binnen, terwijl op het balkon door de trompetters en keteltrommen van het orkest het 'oude lied Wilhelmus' werd aangeheven. Bij het grote bruiloftsmaal twee dagen later stond op de grote tafel een pronkstuk in de vorm van een antieke tempel, waarin in miniatuur een trouwplechtigheid verricht werd en andere stukken gaven de vier werelddelen weer. Ising, die in 1879 een uitgebreide publicatie over het gehele Binnenhof vervaardigde, heeft daarin ook een afbeelding opgenomen van de grote zaal, maar de inrich-

Stadhouderskamer, voorheen Ministerskamer, met details

Jan van den Dobbelsteen kreeg in 1987 in het kader van de Prix de Rome de opdracht kunst voor de toen nog door de Tweede Kamer gebruikte vergaderzaal te ontwerpen. De opdracht was dat deze kunstuiting, wanneer eenmaal uitgevoerd, een permanent karakter zou hebben. Toen reeds koos Van den Dobbelsteen voor het benadrukken van de vloer en het toevoegen van twee kroonluchters. Met zijn ontwerp won hij de Prix de Rome in de categorie gebonden beeldende kunst. De Rijksgebouwendienst nodigde de Eindhovense kunstenaar uit om dit ontwerp verder uit te werken.

De kroonluchters of lichtelementen, die als grote transparante voetballen in de Oude Zaal hangen, worden gevormd door 12 vlakken van regelmatige vijfhoeken. In de lichtdoorlatende ribben van deze vijfhoeken zijn tl-buizen verwerkt. Doordat elke rib in een andere positie is geplaatst, straalt ook het licht via ronde gaatjes naar alle kanten uit. Van den Dobbelsteen heeft zich bij het ontwerp laten inspireren door de geometrische basisvorm van de zaal. De door Van den Dobbelsteen ontworpen en in Deventer uitgevoerde 32 tapijten van vier bij twee meter hebben alle een andere kleur, van heel licht tot heel donker. Zij symboliseren de veelkleurigheid van de Nederlandse democratie en samenleving. Maar in de wandeling wordt het gehele tapijt reeds met een andere typisch Nederlands fenomeen vergeleken: een bollenveld.

uit : 'Het Binnenhof te 's-Gravenhage' door Arnold Ising 1879
hoofdstuk 'de nieuwe vleugel van het Stadhoudelijk Kwartier'

Schilderijen
van Aert
Schouman,
thans in
Huis ten
Bosch

Zoals wij gezien hebben was de nieuwe vleugel inzonderheid voor feesten ingericht; cours en bals en maaltijden werden er gegeven. Hier konden nu de Moorenjongens Cadran en Cupido hunne zwarte gezichten, de kamerdienaars hunne lichtgrijze livreeën achter de rijk voorziene tafels vertoonen; hier konden de jonge pages zich vlug bewegen in hunne blauwe rokken, roodscharlaken of oranje vesten en broeken, de kamerheeren brallen met hunne rokken van karmozijnrood fluweel, de verdere hovelingen schitteren in hunne met goud afgezette roode rokken, blauwe vesten en broeken. En tussen al deze veelkleurige heeren met wit gepoederde hoofden, bewogen zich langzaam, in de deftige menuets en gavottes, in de allemandes en colonnes, de hoog en breed getooide dames, insgelijks gekapt en gepoederd, met de lange wit satijnen slepen achter zich en de hooge witte pluimen op het hoofd.

Alles bolde en poefte bij haar: de paniers en de kanten, de kleurige strikken en flikken, de flonkerende steenen vastgehouden. Met eenige inspanning hielden zij zich in evenwicht op hare hooggehakte muiltjes, en ondanks het statige van den dans moesten zij vaak hare waaiers te hulp roepen om het met rood en mouches afgezet en door groote krullen omgeven gelaat wat koelte toe te wuiven.....'

'Moorenjongen Cupido'

ting van de oorspronkelijke ruimte week op een paar punten af. Op de plaats van de dubbele deuren in het midden van de korte wanden bevonden zich de kachelaars met witte porseleinen kachels. Het bovenlicht is pas in 1828 aangebracht. In de nissen stonden levensgrote beelden van beeldhouwer Fr. Hoffert, die ook het beeldhouwwerk van de Binnenhofgevel vervaardigde. Zij stelden de standvastigheid, de deugd, de vriendschap en de hoop en het vaste vertrouwen voor. Men is oorspronkelijk van plan geweest om de plafonds met kleuren te schilderen.

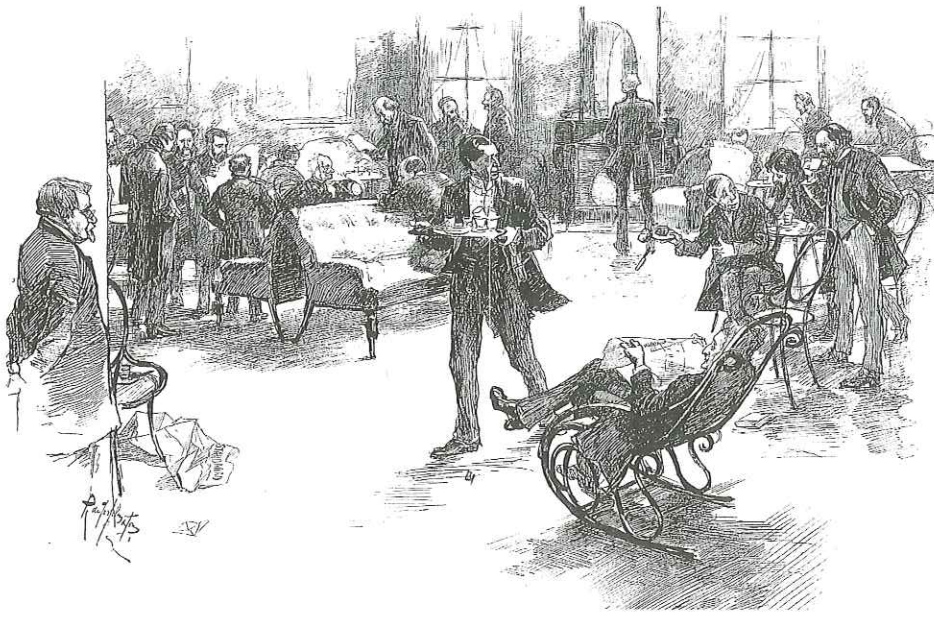
Aan de raamzijde van de Oude Zaal bevindt zich een binnenplaats; hier stroomde in de 18e eeuw het water van de Haagse Beek. Het hoofdgebouw was met twee gangen met het achtergelegen keuken- of Cingelgebouw verbonden, waar de keukens, bakkerijen, voorraadkamers en een

deel van de hofhouding gehuisvest waren. Aan de overkant van de binnenplaats lagen op de eerste verdieping drie vertrekken, waarvan de indeling later is veranderd. Een van deze ruimten was het 'vogelkabinet' (K) dat met grote feesten mede werd gebruikt als eetzaal. De schilderijen in dit kabinet van de hand van Aert Schouman, gaven 'vreemde viervoetige dieren en vogels' weer, die in het echt voorkwamen in de menagerie van Willem V. (Deze particuliere diertuin bevond zich aanvankelijk in de buurt van Huis ten Bosch, later verhuisde deze naar het Loo in Apeldoorn.) De twee naastgelegen vertrekken (L,M) waren de 'Marchalzaal', waar het hogere personeel de maaltijd gebruikte, en de bijbehorende buffetkamer. (De functie van deze ruimte is tot in de jaren twintig van deze eeuw behouden gebleven; het was oorspronkelijk de Koffiekamer van de Tweede Kamer.) Tot slot ligt aan de grote zaal nog een klein kabinetje (N),

dat tot de renovatie in vrijwel oorspronkelijke staat is gebleven, maar werd opgedeeld in twee ruimten, waardoor het originele 18e eeuwse plafond helaas niet kon worden behouden.

Het is duidelijk dat de nieuwe vleugel nooit bestemd is geweest voor bewoning door de stadhouder zelf. Wel was in 1789 het plan enkele ruimten op de tweede verdieping van 'het nieuwe voorgebouw', uitkijkend op het Binnenhof ten behoeve van de erfprins, de oudste zoon van Willem V, voor bewoning in gereedheid te brengen.

Het hofleven in de nieuwe ontvangstvleugel heeft nog even gebruikt. Nadat de erfprins Willem, de latere Koning Willem I in oktober 1791 in Berlijn was gehuwd, werd het jonge paar op 2 november van dat jaar plechtig ontvangen op het Stadhoudelijk Kwartier, waar met 'schit-

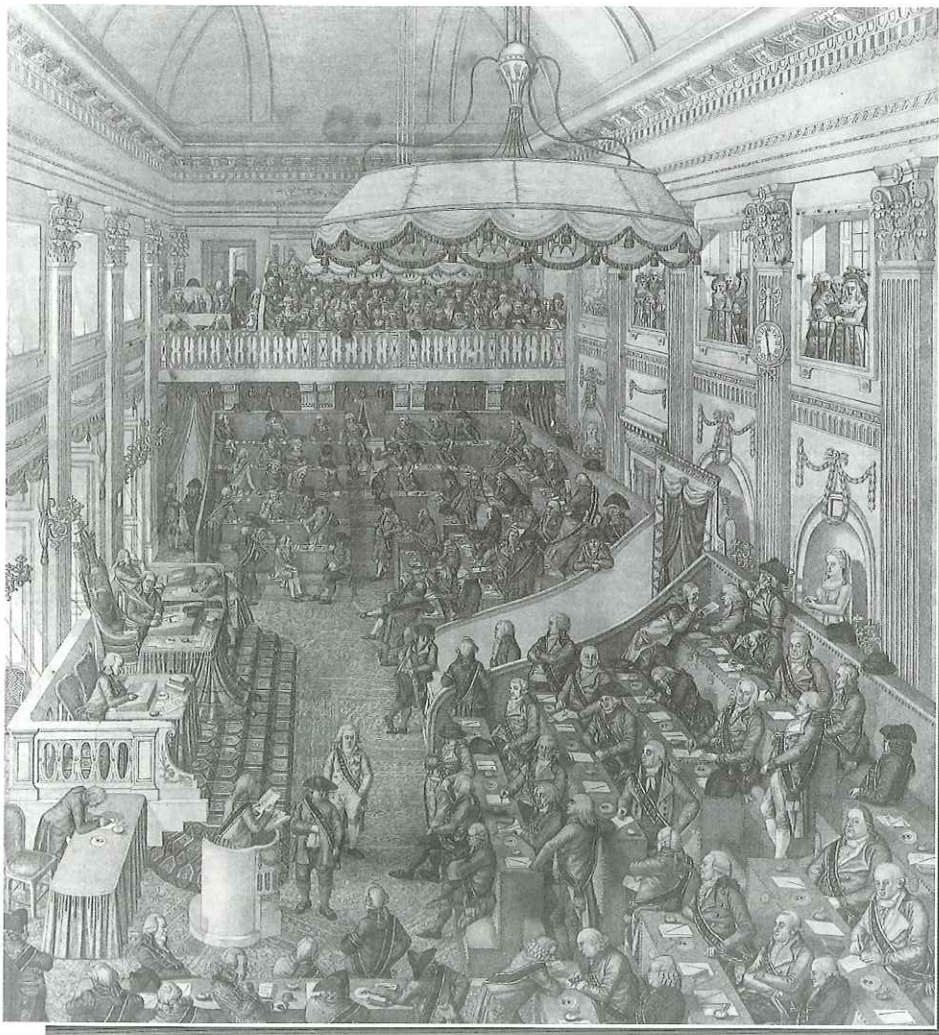

terende pracht' een maaltijd werd gehouden. 's Avonds was er een ontvangst. Maar reeds vanaf begin 1793 werd het sociale leven aan het hof veel rustiger, dit onder de zware politieke druk van buitenaf, waarbij de positie van de stadhouder in de strijd tussen de Patriotten en de Prinsgezinden steeds meer in het geding kwam. Zo schreef Wilhelmina: 'geen ontvangsten, geen mensen'. Op 7 maart 1794 werd nog wel ter ere van de verjaardag van Willem V de grote zaal omgetoverd tot een bos, maar de stilte was de voorbode van het vertrek van de stadhouderlijke

familie op zondag 18 januari 1795. Willem V had de Staten-Generaal en de Staten van Holland die dag toestemming gevraagd om 'zich wegens omstandigheden voor een tijd te retireeren'. Vervolgens namen de stadhouder en zijn beide zoons, de prinsen Willem en Frederik, afscheid van hun hofhouding en een groot aantal ambtenaren. Willem V is nooit meer naar het Binnenhof teruggekeerd. Nog geen week na zijn vertrek werden de stadhouderlijke vertrekken ingenomen door zes Franse burgers, leden van de Franse Convention Nationale.....

Op 1 maart 1796 deed de zaal voor de eerste keer dienst als vergaderzaal voor de Nationale Vergadering en dat betekende het einde van het gebruik van de grote zaal als balzaal. De nieuwe vleugel herkeeg van 1806 tot 1808 nog even zijn vorstelijk aanzien als onderdeel van het koninklijk paleis van Lodewijk Napoleon.

Het zal duidelijk zijn dat deze verschillende bestemmingen tot grote veranderingen in de interieurs hebben geleid. Zoals een prent van de eerste Nationale Vergadering in 1796 laat zien heeft de eerste grote ingreep – de vergroting van de balkons voor het publiek – dan al plaatsgevonden en er zouden nog vele verbouwingen en aanpassingen binnen het complex volgen, waarvan de ontmanteling onder Lodewijk Napoleon het meest desastreus genoemd kan worden. Lodewijk Napoleon gelastte namelijk op 11 mei 1808 om 'alle onnodige sieraden' uit het paleis weg te nemen voor hergebruik in Amsterdam. Onder 'onnodige sieraden' verstonde hij de spiegels, schoorsteenmantels, geschilderde doeken en andere versierselen, betimmeringen, deuren, kozijnen en van de nieuwe vleugel zelfs de ruiten, die door een goedkoper soort glas werden vervangen. Deze ontmanteling werd ondermeer geleid door Govert van der Linden, die in dienst van Willem V als controleur meewerkte aan de bouw en de inrichting van de vleugel, om vervolgens in 1808 de opdracht tot de ontmanteling van zijn eigen werk te aanvaarden.

In sommige geschriften wordt melding gemaakt van het feit dat de voormalige nieuwe stadhouderlijke vleugel in 1815 in gereedheid werd gemaakt voor gebruik door Koning Willem I. Of hij er ook mogelijk kantoor heeft gehouden, wordt vooralsnog nergens bevestigd.

drs. G. Rosa de Carvalho-Roos - kunsthistoricus

Boven:
Marchalzaal, later
Koffiekamer Tweede
Kamer (tot 1921)

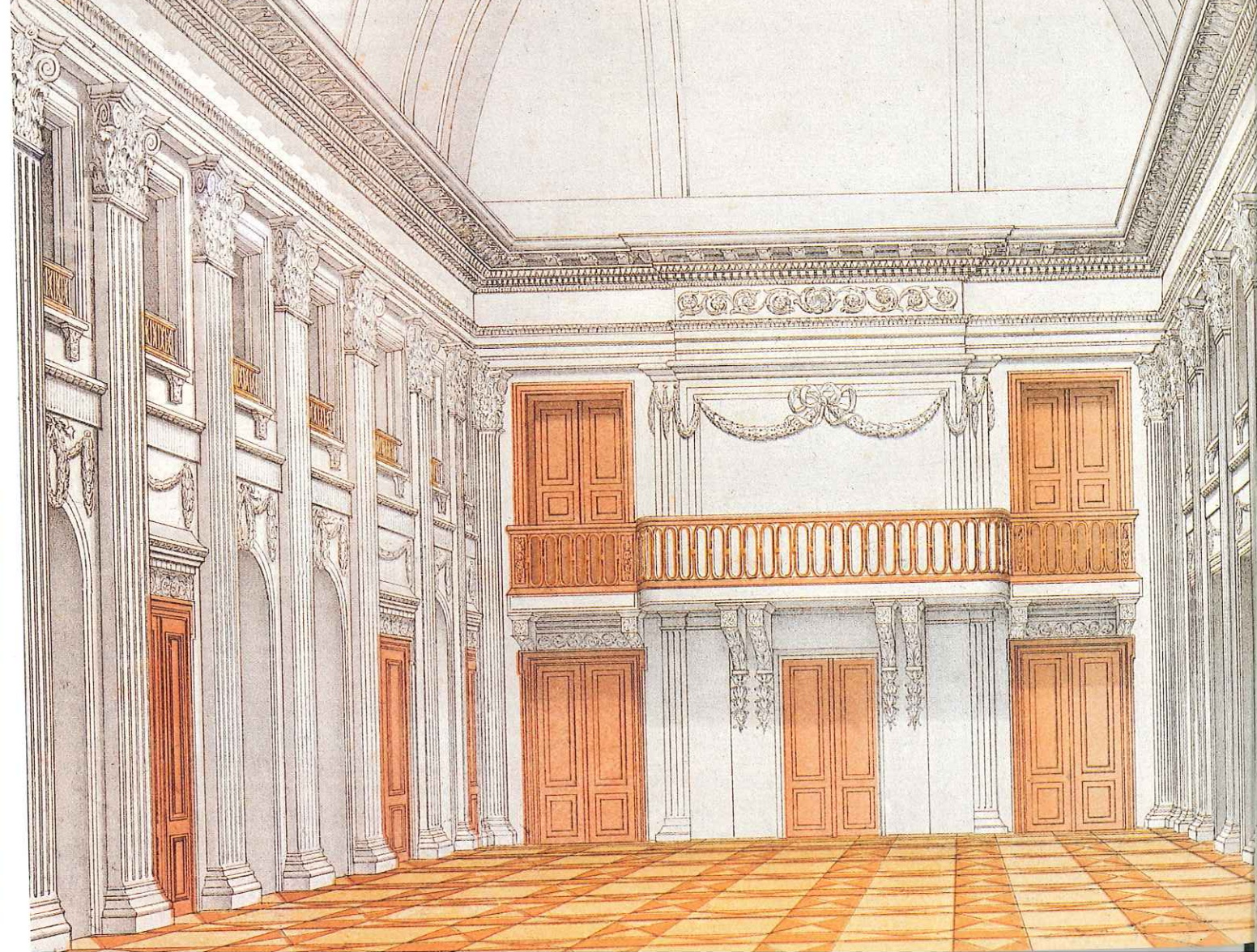
Links:
Nationale Vergadering

Op zoek naar oorspronkelijkheid

Reconstructie-
tekening van de
balzaal van de
stadhouder

Alvorens met een definitief werkplan voor Binnenhof 1a-3 werd begonnen, heeft de Rijksgebouwendienst een bouwhistorisch onderzoek gedaan naar de ruimten en elementen die oorspronkelijk aanwezig waren in het stadhouderspaleis. Onderzocht werden vooral de representatieve ruimten op de eerste verdieping, de zogenaamde bel-etage. Het betrof met name de Oude Zaal, de Ministerskamer (thans Stadhouderskamer), de Rooksalon, de Koffiekamer ofwel Het Logement en de Schrijfkamer, zoals deze ruimten tegenwoordig heten. Zo bleek dat het gebouw in hoofdstruc-

tuur zijn oorspronkelijke laat-achttiende eeuwse opzet heeft behouden, maar dat, voor wat betreft de interieurs, met uitzondering van de goed geconserveerde Stadhouderskamer, het karakter van het gebouw voornamelijk werd bepaald door wijzigingen en aanpassingen uit de vorige en uit deze eeuw. Mede door de verschillende functies die het gebouw de afgelopen twee eeuwen heeft gehad, werden de hiervoor genoemde ruimten vooral ingericht en aangepast voor het doel waarvoor zij op dat moment in gebruik waren of zouden worden gaan gebruikt. Hierdoor ontstond een onsamenhan-

gend geheel waardoor het bindende effect van deze van oorsprong opeenvolgende ruimten grotendeels verloren ging.

Ir. E.J. Nusselder, senior adviseur Monumenten bij het Bureau van de Rijksbouwmeester, heeft zich er sterk voor gemaakt de samenhang in die ruimten zoveel mogelijk terug te brengen. Hij bepleitte daarbij de ruimten rondom de Oude Zaal, naarmate ze dichter bij die zaal liggen, kwalitatief een steeds hoger niveau te geven en bovendien zo veel mogelijk in de authentieke staat terug te brengen. Met als absoluut hoogtepunt de Oude Zaal zelf. Er is zoveel mogelijk getracht dit op een historisch verantwoorde wijze te doen. Reconstructie was hierbij vrijwel niet mogelijk, want alhoewel er wel een oud decoratieplan bestaat en er nog een lijst is van hetgeen er in 1808 is uitgehaald, is er toch geen compleet beeld van hoe het interieur van het gebouw er oorspronkelijk heeft uitgezien. Er wordt bovendien vanuit gegaan dat het decoratieplan van 1782 niet overal is uitgevoerd. Het letterlijk terugbrengen in de oude staat was daarom niet mogelijk noch wenselijk. Redenen waarom werd besloten tot een gedeeltelijke reconstructie en completering en waar nodig aanheling. Gekozen werd voor een aankleding van de belangrijke vertrekken die geïnspireerd zou zijn door de periode rond 1800. Het betreft met name die ruimten, die in de nieuwe situatie een representatieve functie krijgen.

De Schrijfkamer, grenzend aan het Raad van State-gebouw, was enkele jaren geleden al eens gerenoveerd om voorlopig als representatieve ruimte voor belangrijke ontvangsten van de Kamer te kunnen fungeren. In feite is er historisch gezien in deze ruimte niet zo heel veel veranderd sinds de bouw. Eén van de weinige wijzigingen hier is dat er vroeger een kachel stond waar zich nu dubbele deuren naar het trappenhuis van Binnenhof 1a bevinden. Binnen het kleurenschaal dat voor de ruimten op de eerste verdieping werd toegepast, vond Nusselder dat hier een steviger kleur in het voorheen wat fletse interieur moest komen. De vloer werd een combinatie van parket en tapijt.

De voormalige Koffiekamer, thans Het Logement genoemd, heeft tijdens de verbouwing van begin jaren vijftig een houten muurvullende betimmering gekregen. Deze is bij de recente renovatie gehandhaafd. Voordat de Tweede Kamer naar de nieuwbouw verhuisde was dit de exclusieve restauratieve ruimte voor Kamerleden. Het grote uitgiftebuffet heeft nu plaats gemaakt voor een bescheidener voorziening, die nodig blijft omdat in deze en in de aangrenzende Schrijfkamer en Rooksalon regelmatig recepties gegeven zullen worden. De vloer werd gedeeltelijk parket en gedeeltelijk tapijt. Het plafond uit de vorige eeuw bleef gehandhaafd. Maar als het aan Nusselder had geleden had een gedeelte van

deze ruimte opgeofferd mogen worden voor de bouw van de lift. Het plafond bleek bij nader inzien toch niet van zo'n grote historische waarde. Nu moest de fraaie brede marmere opgang, die precies in de as lag van de voormalige vergaderzaal en waarvoor, ten behoeve van de Nationale Vergadering een entree van dubbele deuren was vervaardigd, het ontgelden. Jammer vindt Nusselder het dat 'de trap van de democratie' door de bouw van de lift is aangetaast. Maar zo is het bij de renovatie van oude gebouwen steeds een kwestie van keuzes maken tussen praktische en betaalbare oplossingen en het handhaven van zo veel mogelijk oorspronkelijkheden.

Een meevaller was daarom dat op het laatste moment nog mogelijk bleek de Rooksalon, grenzend aan de Oude Zaal, een marmerbeschildering te geven, zoals voor dit vertrek als 'opmaat' naar de Oude Zaal nodig is, maar die aanvankelijk niet in het bouwbudget paste. De deuren, zo was al wel bepaald, zouden een houtbeschildering krijgen. Het liefst had Nusselder in deze ruimte dezelfde houten vloer gezien als in de Oude Zaal. Om financiële redenen kwam hier gedeeltelijk een eiken vloer rondom een naturel kokos tapijt. De wanden tussen de Rooksalon en de Oude Zaal zijn in de huidige vorm in de jaren vijftig aangebracht. Aan de korte zijden van de Rooksalon bevinden

links:
Koffiekamer voor
WO-II;

rechts:
Koffiekamer jaren
tachtig;

onder:
Het Logement na
renovatie

zich twee nissen, waarin vroeger zogenaamde kolom-kachels stonden.

Naast de Rooksalon ligt de voormalige Ministerskamer. Deze ruimte is de meest oorspronkelijke kamer van het gehele complex. De 'Raadslieden der Kroon' kwamen hier begin vorige eeuw bijeen, later fungeerde het als vergaderruimte van de ministerraad. Na ca. 1882 werd het de plaats waar ministers en staatssecretarissen verbleven vóór- en nadat zij in de Kamer moesten 'optreden'. Behalve wat structurele zaken, zoals electra, bekabeling en verwarming is er aan deze ruimte weinig gedaan. Aanvankelijk was het plan de gobelins te laten restaureren. Dit is niet gebeurd, mede omdat dit, vanwege de staat waarin deze wandtapijten verkeren, een bijzonder kostbare zaak zou worden. Verder maakt een in het verleden uitgevoerde restauratie – door oplijmen van de achterzijde van nieuw steunweefsel – dat ze redelijk geconserveerd zijn, maar hierdoor tegelijkertijd nauwelijks meer gerestaureerd kunnen worden.

De voormalige vergaderzaal van de Tweede Kamer moest de absolute topper worden van het gehele renovatieproject. Ook hier is echter nooit gestreefd naar letterlijke restauratie. In het oorspronkelijke plan uit 1782 zou er veel meer decoratie toegepast zijn dan uiteindelijk werd aangetroffen. Volgens dit decoratieplan was het ooit de bedoeling de zaal geheel te marmeren. Maar dat is er, vanwege de vele perikelen rond de bouw en (de geschiedenis herhaalt zich keer op keer) de financiën niet van gekomen. De uitvoering van de zaal zoals die van de laatste jaren bekend was dateert uit 1892 toen deze een

Trap naar vergaderzaal voor en na renovatie

Rooksalon in huidige staat; inzet: detail schoorsteen

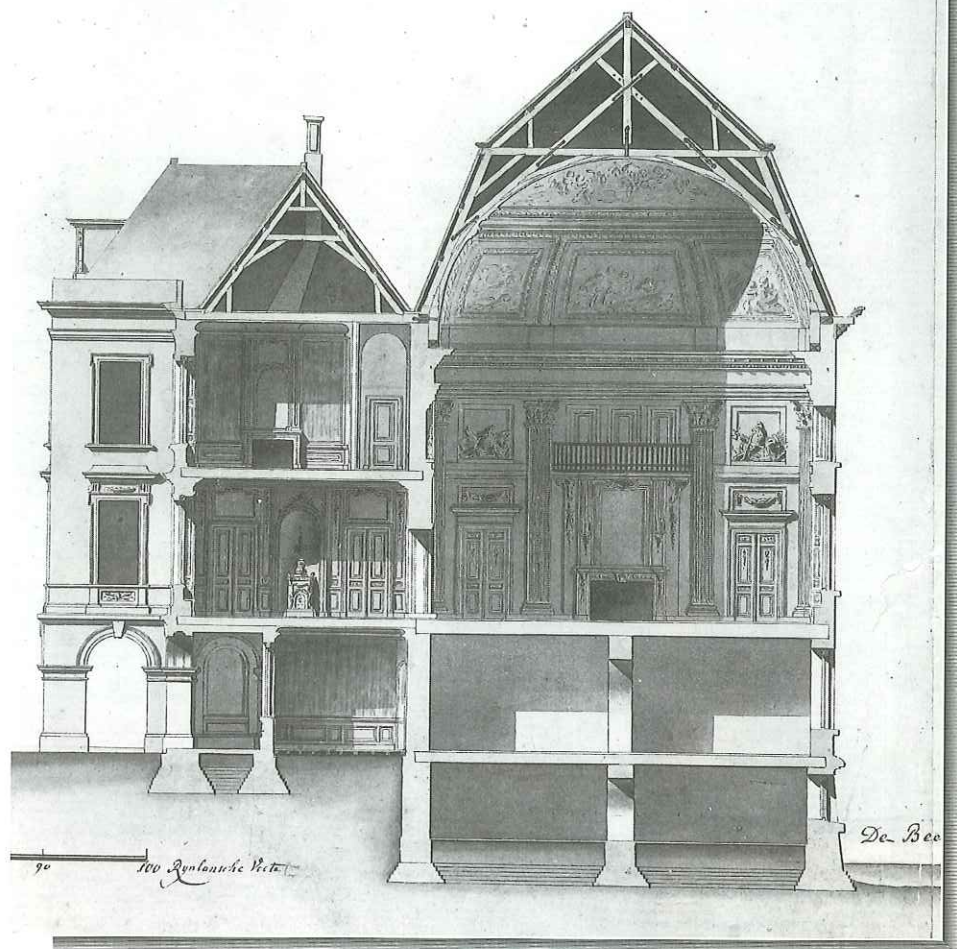
Balkons teruggebracht tot oorspronkelijke omvang

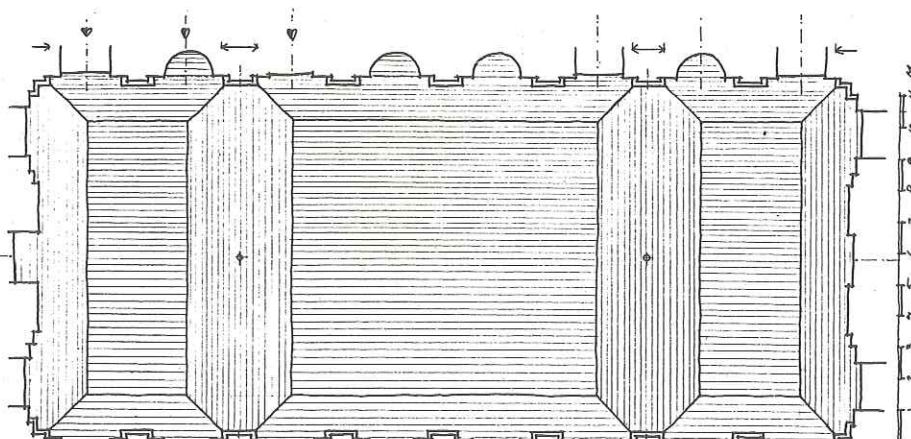
Alle bevindingen uit het onderzoek overwegende, werd gekozen voor een beschildering van de Oude Zaal, zoals deze ooit bedoeld was: als uit één blok marmer gehouwen. Géén verguldingen, maar ook geen marmeren vloer. De vloer bleek, voordat deze in de jaren vijftig werd verdiept, oorspronkelijk van hout te zijn geweest. De Rooksalon bevat bijvoorbeeld nog wel delen van de originele grenen vloer. Omdat er weinig of geen informatie over de oorspronkelijke vloer van de balzaal was heeft ir. Nusselder zich georiënteerd op onder andere de balzaal van het door De Swart gebouwde paleisje van de dochter van Willem V, thans de Koninklijke Schouwburg. Aangezien Gunkel, de bouwer van

grondige schilderbeurt kreeg. Stonden er in het oorspronkelijke decoratieplan ook verguldingen van de versieringen en het houtwerk vermeld, volgens onderzoek dateren de tot voor kort aanwezige verguldingen van zo'n honderd jaar terug. Ook had het plafond met kleurige voorstellingen beschilderd moeten zijn, maar alhoewel hiernaar geen onderzoek is geweest, is het gezien de onafgewerkte staat waarin de zaal verkeerde onwaarschijnlijk dat deze schilderijen ook werkelijk zijn uitgevoerd. Dit geldt ook voor de deuren, die nooit verder zijn afgewerkt dan met grondverf. Vermoed wordt dat de aanwezige deuren uit 1813 dateren en dat de oorspronkelijke deuren er in 1808, bij de grote ontmanteling, zijn uitgehaald. Voor de deuren in de Oude Zaal is nu een bronskleur gekozen, waarmee ook de balkonhekjes aan de lange zijde van de zaal ooit waren beschilderd. In het begin van de 19e eeuw was de toepassing van een dergelijke beschildering zeer gebruikelijk. Alleen de deuren die later zijn aangebracht werden, evenals de deuren van de balkons, gemarmerd. De balkons, ooit verbouwd tot tribunes, werden bij de renovatie weer teruggebracht tot hun authentieke omvang: dat wil zeggen tot ruimte voor het strijkje. Onder de balkons, bevonden zich, net zoals in de Rooksalon, nissen met kachels. In de Oude Zaal zijn die nissen verdwenen, één van deze nissen moest al vroeg plaats maken voor de nieuwe ingang voor de Nationale Vergadering, waarvoor de marmeren opgang werd vervaardigd.

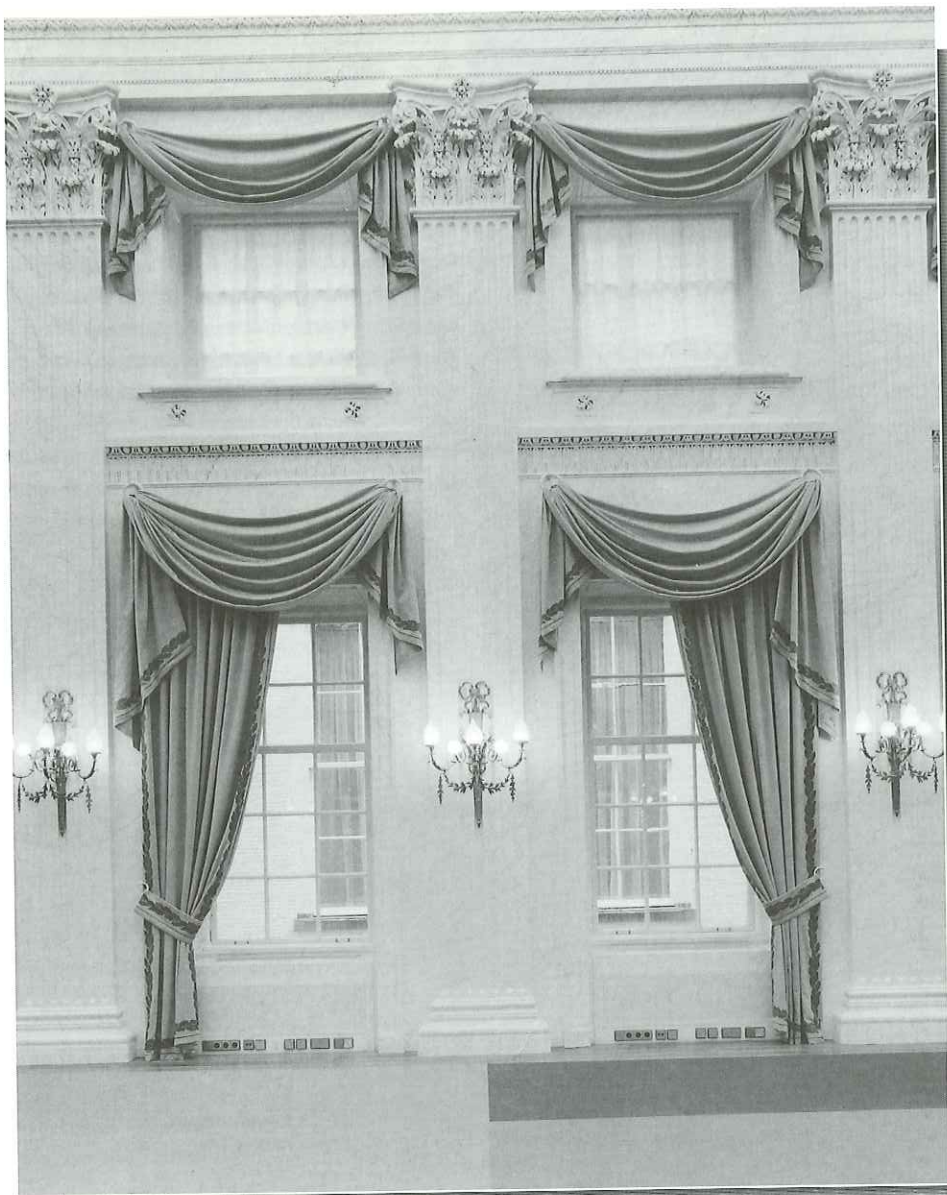
Doorheen genomen op de Linie A-B.

Nooit uitgevoerde rijke versieringen, ontwerp 1780

Patroon planken vloer Oude Zaal

Binnenhof 1a-3, een leerling en medewerker was van architect De Swart, wordt aangenomen dat de vloer indertijd op een vergelijkbare wijze is uitgevoerd: brede grenen of eikenhouten planken in een voor Noord-Europa gebruikelijk patroon. Uit oude gegevens blijkt dat ten tijde van de stadhouder de vloer bij feestelijke gelegenheden met tapijten of vloerzeil werd bedekt. Ook in de nieuwe situatie liggen er kleden op de vloer. Op oude prenten van de Nationale Vergadering ziet men enorme grote lampen in de zaal hangen. Veel licht was toen wel nodig want zoveel daglicht kreeg deze ruimte oorspronkelijk niet. De lichtkoepel in het plafond werd pas rond 1830 aangebracht om de Kamerleden langer bij daglicht te kunnen laten vergaderen; de tien zogenaamde karrewielramen (die wat Nusselder betreft bij renovatie hadden mogen verdwijnen) verschenen tijdens de verbouwing van de jaren vijftig. Later, met de komst van de televisiecamera's, werden daarin nog eens extra lampen aangebracht. De raampartijen boven in de Oude Zaal zijn, om met name 's avonds geen 'zwarte gaten' te lijken, getooid met draperieën van roomkleurige voile; de andere ramen zijn voorzien van velours draperieën.

Aan de buitenzijde van het Binnenhof 1a-3-complex is niet veel gebeurd. Zowel aan de Binnenhof-zijde als aan Hofweg en Hofplaats zijn alle ramen in authentieke kleuren geschilderd. De vensters werden voorzien van een eenvoudige zonwering en vanwege het verkeerslawai van zogenaamde suskasten.

Draperieën Oude Zaal

Binnenhof 1a-3 opnieuw in gebruik

Eén fase uit het totaalplan

Nee, voor de aanpak van de panden Binnenhof 1a-3 heb ik niet iets speciaals bedacht. Het vormde al van het begin af aan een onderdeel van het totaalplan, waarbij alle Tweede-Kamerpanden één onverbreekelijk geheel moesten gaan vormen. Om praktische redenen hebben we de bouw in stukken moeten hakken. Ik had natuurlijk veel liever gehad dat het hele plan in één keer uitgevoerd werd. De Kamer wilde echter op die locatie door blijven werken en daarom moest het hele bouwplan als een leg-puzzel, stukje bij beetje worden uitgevoerd', aldus de architect Pi de Bruijn, nu de derde fase van het nieuw- en verbouwproject van de Tweede Kamer, Binnenhof 1a-3, gereed is. Al vanaf het begin stond vast dat de zogenaamde grote verkeersaders in de nieuwbouw, die alle omringende gebouwen met elkaar verbinden, doorgetrokken zouden worden van het Plein tot aan de Oude Zaal. Ook zou de overkapping van de ruimte tussen de oude panden aan het Binnenhof en aan de Hofplaats vanuit de nieuwbouw worden voortgezet. Pi de Bruijn: 'Het moest overwegend een opknappoperatie worden met deels restauratie en deels renovatie. Het oude Kamercomplex was een ratjetoe van aan elkaar geplakte ruimten. Door renovatie moest het een goed lopend werkgebouw worden'. Dat was de opdracht die de architect meekreeg. Want al eisen de grote representatieve ruimten in de oudbouw alle aandacht op, er moesten zo'n 250 werkplekken komen waarin op een eigentijdse wijze kan worden gewerkt, nu en in de toekomst. Maar niet alleen de werkplekken werden opgeknapt, ook de structuur van het gebouw werd door toevoeging van extra trappen en liften veel duidelijker. Het complex dat steeds meer op een doolhof was gaan lijken, is daardoor nu veel toegankelijker. Van de kantoorruimten is een groot deel gerenoveerd, andere zijn verbouwd, opgedeeld of hebben een andere bestemming gekregen. In het gehele complex zijn deze werkruimten op eenzelfde wijze geschilderd en behangen. De kleur is voor zowel schilderwerk en behang warm, violet-achtig grijs, waarbij het behang een gevlekt marmerachtig motief heeft. Pi de Bruijn: 'Het onderscheid moet komen door de vloerbedekking en het kleurige meubilair. Voor de vloeren is op de begane grond, zowel in tapijt als in marmoleum de kleur roze/oranje gekozen. De eerste verdieping herkent men aan de groene/aqua vloeren en op tweede verdieping zijn de vloeren zacht blauw/violet'.

Op een aantal onderdelen was het allesbehalve makkelijk om tot een besluit te komen. De roltrappen vanuit de Schepelhal zijn daarvan een

De filosofie achter het concept van de nieuw- en verbouw van de Tweede Kamer berust volgens prof.ir. P.B. de Bruijn op de gedachte van een noord-zuid corridor als onderdeel van het gehele gebouwencomplex. In zijn inaugurele rede aan de Technische Universiteit van Delft zegt hij het aldus: '...De corridor-gedachte is de meest fundamentele ontwerp-idee van het plan. Zij berust op het willen bereiken van een symmetrie van de Tweede Kamer met het Binnenhof. De één eeuwenoud drager van de symboliek van het landsbestuur, de ander een modern geoutilleerde verzameling werkgebouwen met een vergadercentrum. Hiërarchisch meende ik het nieuwe Kamergebouw niet boven maar ook niet onder het Binnenhof te kunnen schikken, met als gevolg het zoeken naar een magische, nevenschikkende symmetrie: eerst de volle doorbraak van Hofplaats tot Plein leverde de juiste maatvoering: een 20e eeuwse parallel met het 13e eeuwse Binnenhof. Zoals het Binnenhof zich laat aflezen als een van de stad afgekeerde ommuurde vesting, wilde ik het nieuwe Kamergebouw juist zo maken dat de stad er doorheen zou stromen....'

Vanwege de eisen die de tegenwoordige tijd aan beveiliging stelt, is de wens tot doorstroming niet geheel bewaarheid, maar Pi de Bruijn heeft de later aangebrachte beveiligingsvoorzieningen wel zo geconstrueerd dat, wanneer de omstandigheden dat toelaten, teruggevallen kan worden op het oorspronkelijke idee.

voorbeeld. Pi de Bruijn heeft vele ontwerpen moeten maken om vanuit dit, voor het publiek toegankelijke, gedeelte een overbrugging te maken van kelderniveau tot aan de eerste verdieping van het gebouw. 'Aanvankelijk waren daar roltrappen gepland zoals in de Statenpassage. Maar die waren te duur. Toen heb ik trappen ontworpen en alternatieven in liften gezocht. Het bleef een moeizame zaak, die lang bleef spelen. Uiteindelijk heeft de voorzitter van de Bouwbegeleidingscommissie, Van Vlijmen, in één van zijn laatste vergaderingen vóór de verkiezingen van 1994, die roltrappen erdoor gedrukt. Eerst zou het er één worden, later werden dat er door een smallere afmeting te nemen toch nog twee. Ook de lift bij Binnenhof 1a werd om financiële redenen weggelaten. Later werd,

omdat je hoge gasten toch moeilijk eerst door het halve gebouw kon nemen om de lift te gebruiken, deze toch weer op 1a gepland. Toen kreeg je het probleem waar. Omdat men er toen nog vanuit ging dat het plafond in de oude Koffiekamer origineel 18e eeuws was, moest de brede opgang van de marmeren trap naar de Oude Zaal voor een deel opgeofferd worden. Dit was een pijnlijke beslissing en die kwam nog harder aan toen later bleek dat het plafond 100 jaar jonger was.'

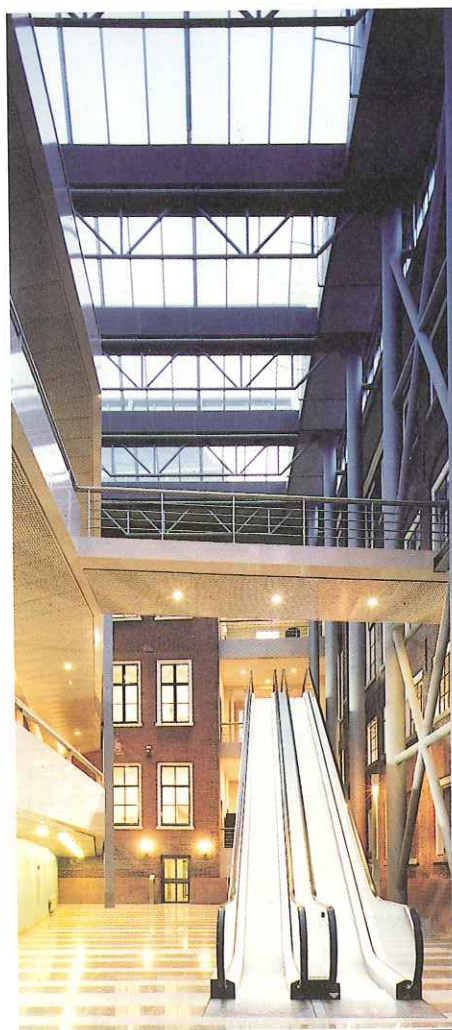
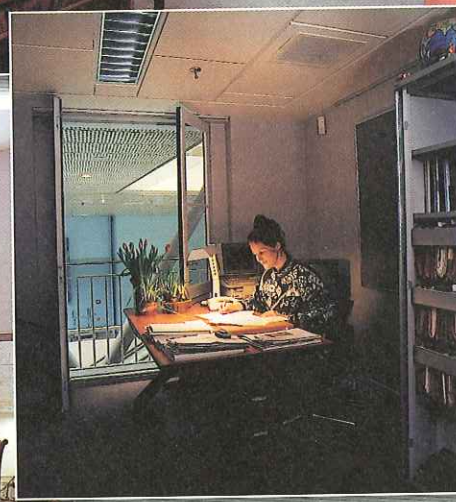
Een moeilijk onderdeel bij de bouw, maar volgens Pi de Bruijn één van de technische hoogstandjes, is de openbare weg die dwars door het gebouw heen van Hofplaats naar Binnenhof leidt. Hier ligt een glazen doorgang als een brug

Architect Pi de Bruijn

over de slotgracht, nu Schepelhal, heen. Het aardige is overigens dat daar vroeger ook de Haagse Beek liep. De Bruijn: 'Het moeilijkste was vooral dat onder de bestrating, en vroeger dus de grond, tal van kabels en andere voorzieningen lagen. Dat waren enorme bundels en hoe werk je die allemaal weg? Het is echter goed gelukt en het effect van die doorgang is heel bijzonder'. Voor de markering van dit gedeelte heeft Pi de Bruijn voor de muren, zowel binnen als buiten, een afwijkende steen gebruikt: zwart/grijs gevlekt graniet. Waarom? 'Ik moest een onderbreking maken in het hele complex. De Spuiport is de belangrijkste toegang tot het Binnenhof en die moest ik markeren; het werkt nu als een soort sluitsteen. Vroeger ging daar de poort dicht en dat wilde ik aangeven', legt de architect uit. De band met de geschiedenis versterkte hij door een roosvenster (zoals ook in grote kathedraal of in de Ridderzaal te vinden is) dat met goudverf gemarkeerd moest worden. 'Het is zo duidelijk waar die doorgang begint: het geheel krijgt hierdoor een chique opwaardering' meent De Bruijn.

Op de plaats in de Schepelhal waar vroeger de bebouwing aan het water lag, worden de muren onbewerkt gelaten om het oude te accentueren. Zelfs de uitgehakte treden voor de trap naar het voormalige perscentrum Nieuwspoor zijn er nog zichtbaar.

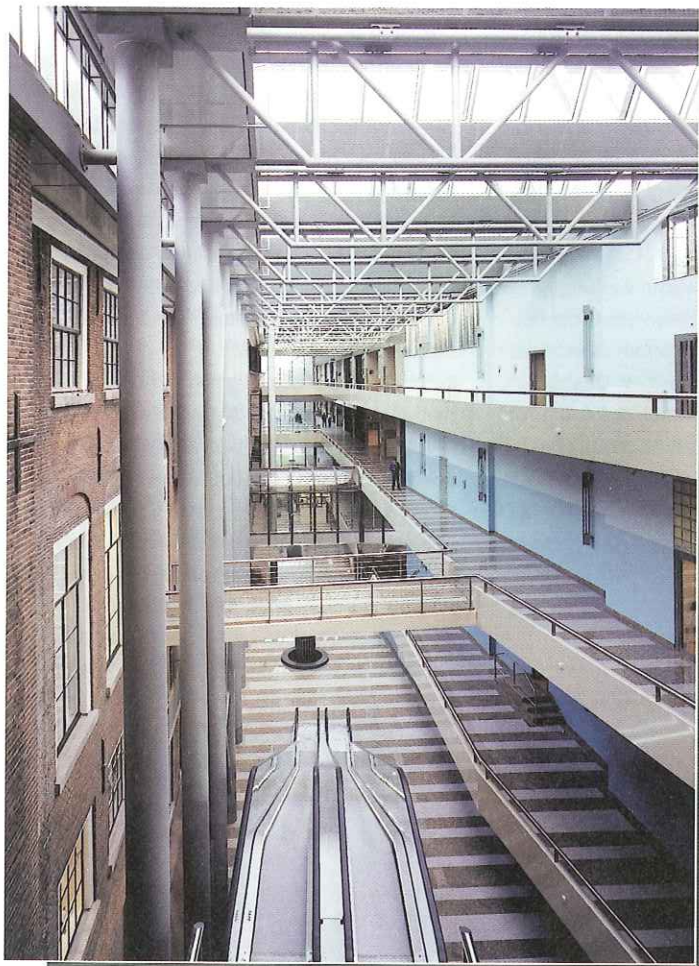

Boven:
Kamer van de
Voorzitter;
Onder:
enkele werkruimten

Links:
Schepelhal richting
Binnenhof 1a-3;

Rechts:
Schepelhal richting
nieuwbouw met door-
gang naar Binnenhof
en fontein van Volten

'Verkeersaders'
Tweede-
Kamergebouw

Beeldend kunstenaar André Volten maakte voor de Schepelhal een fontein, opgebouwd uit twee cilinders die samen ruim twee meter hoog zijn. De cilinders zijn excentrisch ten opzichte van elkaar geplaatst. Volten hoopt dat zijn fontein de allure en status van de volksvertegenwoordiging, maar ook de eerbied die hijzelf voor het parlement heeft, uitdrukt. Volten over zijn kunstwerk: 'Ik vond dat het een zekere beweeglijkheid moest hebben. Beweeglijkheid die iets veranderlijks en vergankelijk zou hebben. Dat wordt gesymboliseerd door het water van de fontein. Daarnaast wilde ik dat het kunstwerk een klank kreeg. Behalve dat het water stroomt, komt het daarom ook ruisend neer in de metalen vergaarbak die de fontein omgeeft.' De fontein is gemaakt uit Portugees graniet met een blauw-zwart-grijze kleur, hetzelfde materiaal dat Pi de Bruijn gebruikte om de Spuiport te markeren. Kleur en materiaal van de fontein wijken sterk af van hun directe omgeving. Het effect is dat het kunstwerk er juist daarom weer bij gaat horen, zo verwacht Volten.

Aan het kunstwerk is door de kunstenaar en zijn medewerkers met liefde gewerkt. Volten hoopt dat het publiek dat beseft, want: 'Het ergste dat een kunstwerk kan overkomen is dat de mensen er aan voorbijgaan.'

Vroegere Spuiport:
belangrijkste
verbinding tussen
Binnenhof en stad

Bijzondere aandacht kreeg natuurlijk de vroegere vergaderzaal van de Tweede Kamer, met enkele historische ruimten daaromheen, zoals de Rooksalon. Het heeft tot kort voor de ingebruikneming van de nieuwbouw geduurd voordat er duidelijkheid kwam over de bestemming van de zaal. Pi de Bruijn: 'Er is nog heel veel te doen geweest over de vergaderruimte van de Kamer. Onder andere bij de VVD heerste lang de opvatting dat de oude vergaderzaal gehandhaafd moest blijven, als vergaderzaal. Ook de Ridderzaal is zelfs nog als permanente vergaderruimte overwogen. Het was in ieder geval heel lastig en er is veel pressie uitgeoefend. Tot op het laatste toe, toen onder leiding van de PvdA-er Stermerdink een actie op gang kwam om de zaal, zoals die was, intact te laten. Daar is eind februari 1992 nog een Kamerdebat over geweest. Als dat plan was doorgegaan zou de zaal naar mijn idee een verstoffende ruimte zijn geworden. Maar gelukkig heeft het gezond verstand gewonnen. Er is nu een elegante zaal gekomen voor verschillende doeleinden.

Commissievergaderingen kunnen er plaatsvinden, maar de ruimte kan ook representatief worden gebruikt zoals voor ontvangsten en diners. Omdat deze functies van het begin af aan in de oudbouw waren gepland was daar bij de nieuwbouw ook nooit rekening mee gehouden'. De zaal zoals die voorjaar 1992 werd achtergelaten was ook niet meer zo historisch. De Bruijn: 'Daar was de kuil die begin jaren vijftig was uitgegraven; daar waren de grote balkons, die voor het publiek waren uitgebouwd. Kortom de architectonische verhoudingen waren zoek. De vloer is nu weer vlak gemaakt. Aanvankelijk dacht ik, op basis van oude prenten, dat de vloer oorspronkelijk van marmer was geweest. Maar het was ooit een balzaal, dus dat kon helemaal niet. Er moet een houten vloer hebben gelegen. Dus is er weer een houten vloer ingekomen. De balkons zijn ook weer teruggebracht in hun authentieke elegante staat. Daarnaast waren veel oorspronkelijke versieringen verdwenen. Wat weg was, en dat was ongeveer een kwart, is bijgemaakt. We konden dat doen op basis van oud fotomateriaal.'

Ook werd besloten de oude symmetrie in de wand tussen Oude Zaal en Rooksalon terug te brengen, door middel van het terugplaatsen van de oorspronkelijke deurstellen, die worden afgewisseld door nissen. De verwarming en luchtbehandeling in de zaal hebben bouwkundig nogal voor wat hoofdbreken gezorgd. Pi de Bruijn: 'De verwarming konden we onder de vensterbanken kwijt. De luchtinlaten zijn onder de balkons weggevoerd. Dat was echt een crime, maar het is uiteindelijk toch nog gelukt'.

De Bruijn is zeer gelukkig met het resultaat dat met de restauratie van de Oude Zaal is bereikt. 'Die zaal was natuurlijk een superuitdaging. Boven alles was dit hét onderdeel van het oude paleis. Er is veel energie in gaan zitten, maar we hebben kans gezien hier, met de reeks van vertrekken daaromheen, een vorstelijke ruimte te creëren. Ik ben er heilig van overtuigd dat met de restauratie van de zaal de juiste keuze is gemaakt.'

Zoals ooit de Staten van Holland de behuizing van stadhouder Willem V bekostigden, zo functioneert tegenwoordig de Rijksgebouwendienst – behorend tot het Ministerie van Volks-

Een eigentijds kantoorcomplex

huisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer – als de huisvester van de overheid. Dat betekent dat de nieuw- en verbouw ten behoeve van de Tweede Kamer onder leiding van de Rijksgebouwendienst is gebeurd. Projectleider is vrijwel vanaf het begin ir. G. Hougée.

Omdat de werkzaamheden van de volksvertegenwoordiging door gingen, moest het gehele project uitgesmeerd worden over een lange bouwperiode. De renovatie van Binnenhof 1a-3 heeft overigens langer geduurd dan de bedoeling was. Hougée: 'In de eerste plaats werd drie maanden later aan de renovatie begonnen. De vertraging trad enerzijds op omdat we bij de ontmanteling van het gebouw veel meer asbest aantroffen dan we verwacht hadden. Een andere tegenvaller was dat de pandjes aan de Hofcingel meer ondersteuning nodig bleken te hebben om de daar geplande galerijen te kunnen dragen. Daarnaast kwam er nog een aantal wensen van de Kamer bij waar aanvankelijk ook geen rekening mee was gehouden. Het betrof bijvoorbeeld een cateringkeuken op de plaats waar vroeger de grote centrale keuken was ingericht. Er moest ook een koffiekeuken komen, van waaruit de vergaderingen worden 'bediend'. Dan waren er de roltrappen van de Schepelhal naar de eerste verdieping van de oudbouw, die er uiteindelijk toch moesten komen. Ook zijn er veel extra werkzaamheden verricht aan de infrastructuur van Binnenhof 1a-3, zoals bijvoorbeeld extra leidingen voor data-communicatie, het telefoonnet, de beveiligingsapparatuur, een ringleiding voor een geluidsinstallatie en voorzieningen voor televisie en voor de infozuilen. Ook moesten er extra toiletgroepen komen. Daarnaast zijn er ook nog andere, niet geplande, werkzaamheden in de nieuwbouw bijgekomen. Al met al betekende dat niet alleen de tijd doorliep, maar ook dat al deze extra werkzaamheden nog eens zo'n vier miljoen gulden bedroegen, waardoor de totale kosten voor deze derde fase op 36 miljoen gulden kwamen. Het blijft altijd een worsteling tussen het beschikbare budget en het niveau waarop je zaken wilt realiseren.' Desondanks is Hougée zeer tevreden met het bereikte resultaat. 'Het gebouw Binnenhof 1a-3 had geen heldere hoofdstructuur. Door een aantal ingrepen, zoals trappen die alle verdiepingen aandoen en belangrijke knooppunten van gangen, is daar structureel wat aan gedaan. Verder sluit het gebouw nu op verschillende plaatsen goed aan op de rest van het complex. Die aansluiting met de nieuwbouw wordt gevormd door de voortzetting van het glazen dak van de Schepelhal,

die nu diep in de oudbouw is verweven. Van een oud gebouw kun je natuurlijk nooit een modern gebouw maken, maar dat heeft ook zo zijn charme', aldus Hougée die ervan overtuigd is dat het complex Binnenhof 1a-3 nu aan alle moderne eisen voldoet en daarom een uitstekende werkplek is geworden.

Nieuw trappenhuis, extra liften, betere aansluitingen

Ruimtenood voorlopig

In het kerstreces 1995-'96 heeft de zoveelste verhuisoperatie sinds begin van de jaren tachtig plaatsgevonden. En dan zijn de verhuizingen na verkiezingen nog niet eens meegerekend. Omdat de Kamer vanaf het begin van de hele nieuw- en verbouwoperatie verkoos om niet naar elders te verhuizen is het steeds bij elke nieuwe bouwfase een kwestie van veel schuiven en verhuizen geweest. De gedachte, met name buiten de Kamer, dat met de nieuwbouw in 1992 alle problemen waren opgelost, is een illusie. De nieuwbouw voorzag met name in een voldoende aantal vergaderzalen en een logische structuur van verbindingswegen tussen de verschillende oude, bij de Kamer in gebruik zijnde gebouwen (grenzend aan Binnenhof, Lange Poten en Plein). Het eind van de steeds weerkerende cyclus van schuiven en verhuizen en van de ruimtenood is voorlopig nog niet in zicht. Na de oplevering van Binnenhof 1a-3 wordt het begin jaren tachtig verkregen gebouw Koloniën aan het Plein opnieuw aangepakt. Ook het complex Binnenhof 7 zal gemoderniseerd worden. Beide panden worden voorzien van nieuwe verwarming, electra en nieuwe kozijnen en ramen. De binnenplaats van gebouw Koloniën wordt overkapt. Eerst komt het gebouw Koloniën aan de beurt en daarna pas Binnenhof 7. Voor deze operatie is acht miljoen gulden gereserveerd en ze duurt naar verwachting tot het zomerreces van 1997. Ondertussen is men binnen de Kamerorganisatie reeds bezig te onderzoeken hoe de definitieve eindsituatie moet zijn. Met andere woorden: hoeveel ruimte is er minimaal voor iedereen nodig om optimaal te kunnen werken. Met name voor de leden geldt de optie dat ieder lid een eigen kamer moet hebben met een ruimte voor administratieve ondersteuning. Tot op heden moeten nog veel leden met ander leden en/of met hun medewerkers in één ruimte werken.

Het moment waarop daarin verandering komt zal zeker rond de eeuwwisseling liggen, met nog eens een uitbreiding van werkruimte. Reeds enkele jaren geleden heeft de Kamer haar oog laten vallen op het voormalige gebouw van het Ministerie van Buitenlandse Zaken aan het Plein en het daarachter liggende voormalige gebouw van het Rijksarchief. Bij de officiële overdracht van Binnenhof 1a-3 op 22 februari 1996 zei minister De Boer van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer hierover: 'Aan de overkant van het Plein, in het voormalige Huis van de Heren van Amsterdam en het daarachter liggende oude Rijksarchief, heffen we binnenkort de trommelstok voor de finale paukeslag. Daar zullen namelijk de laatste ruimtewensen van de Tweede Kamer in vervulling gaan.' Wanneer deze panden, die sinds de ingebruikneming van nieuwbouw heel gunstig liggen, grotendeels voor de Kamer beschikbaar komen, zal het Vijverhofcomplex aan het Buitenhof hiervoor worden ingeruild.

Met de uitbreiding van werkruimte voor de Kamer zullen ook kantoren ingericht worden voor de Nederlandse leden van het Europees Parlement en voor de staf van de steeds vaker bij de Kamer ingestelde onderzoekscommissies.

Maar zover is het nog niet, het blijft dus nog enkele jaren behelpen. Dat betekent dat nog lang niet iedere fractie en iedere dienst met het gereedkomen van Binnenhof 1a-3 op haar definitieve plaats terecht is gekomen. Dat geldt overigens niet voor de Voorzitter, de Griffier, hun staf en de Griffie. Zij hebben hun oude kantoren aan de Hofplaatszijde weer teruggekregen. Datzelfde geldt ook voor de VVD-fractie, die als vanouds weer de burelen betrekken op de begane grond, eveneens aan de Hofplaatszijde, waar ook de fractiekamer is gesitueerd. Naast huisvesting van

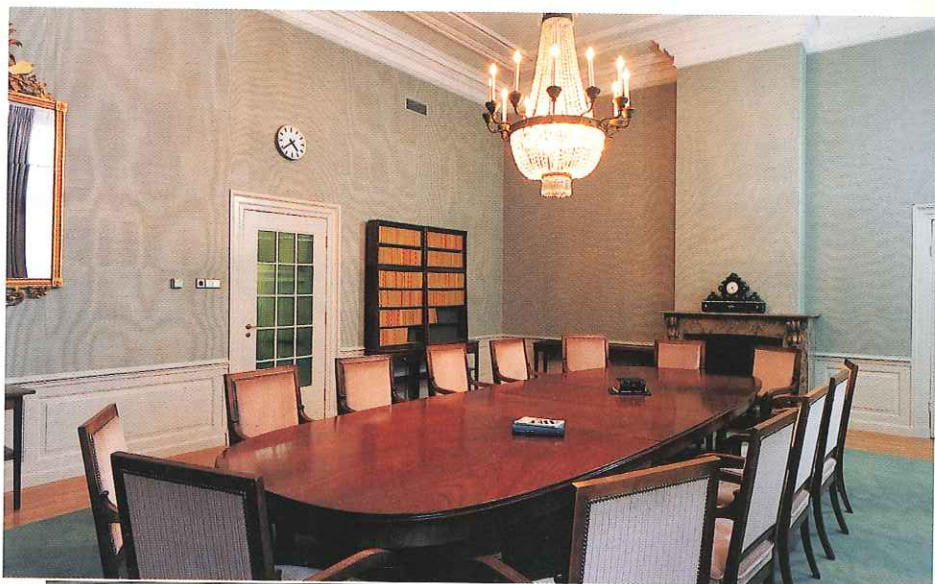

Boven:
Van links naar rechts:
'Justitie', ingang Plein
en 'Koloniën'

Verbouwd tot kantoorruimte: Tweede en Derde afdeling en Leeszaal

de fracties van de SGP, de RPF en het AOV alsmede enkele diensten van de Kamer, krijgt in dit complex de PvdA een voorlopig onderkomen. Deze fractie moet de komende jaren wijken voor de opknapbeurt van het gebouw Koloniën. De oude Handelingenkamer wordt voor deze periode de fractiekamer van de PvdA.

De Handelingenkamer, waar alle vergadersverslagen van de Kamer sinds 1814 zijn ondergebracht, had voorheen ook al de functie van commissievergaderzaal. Deze ruimte is samen met de Eerste Commissiekamer (de vergaderruimte van het Presidium) en de Den Uylzaal (vroeger de Vierde afdeling genoemd en later Klompézaal) als vergaderruimte in Binnenhof 1a-3 overgebleven. De voormalige, zeer ruime, fractiekamers van PvdA en CDA zijn nu opgedeeld in kantoor-

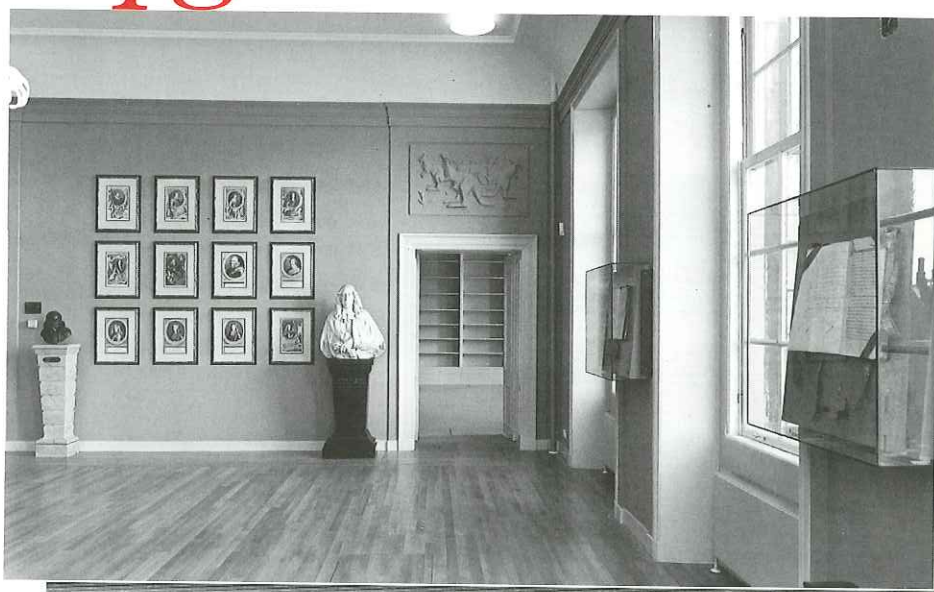

Eerste commissiekamer

ig nog niet opgelost

ruimten. En zelfs de vroegere Tweede en Derde afdeling, stijlkamers op de tweede verdieping aan de Binnenhofzijde van het gebouw, werden in tweeën gesplitst en opgeofferd aan een kantoorfunctie. Dit gebeurde overigens ook met de ruime Leeszaal van de Bibliotheek. Een andere grote ruimte die de Kamer in dit complex moest opgeven is die van het Statenrestaurant. Deze zaal aan de Hofwegzijde is na een grondige verbouwing weer door de Raad van State als vergaderzaal in gebruik genomen.

Voorraanzicht van voormalig Ministerie van Buitenlandse Zaken; laatste fase uitbreiding Tweede Kamer

Nieuwe inrichting Antichambre

Deze brochure is verschenen ter gelegenheid van de (her)ingebruikneming van het gebouwencomplex Binnenhof 1a-3 van de Tweede Kamer der Staten-Generaal op 22 februari 1996

Uitgave: Stafdienst Communicatie, Postbus 20018, 2500 EA Den Haag, tel. 070 318 22 11

Teksten: Stafdienst Communicatie (Henk Maassen en Tonny Michels) en drs. Trudie Rosa de Carvalho
Overname: alleen na schriftelijke toestemming

Foto's en illustraties: Aeroview (Dick Sellenraad), Alfredo Anghinelli, Algemeen Rijksarchief, Alwin Bijvoet, Atlas van Stolk, Capital Press, Ed Deering, D-vorm (Bert Mellink), fotoarchief Tweede Kamer, Fotobureau Thuring B.V., Gemeentearchief Den Haag, Haags Gemeentemuseum, Iconografisch Bureau, Koninklijk Huisarchief, Oerlemans Van Reeken Studio (m.m.v. Rgd Bureau Rijksbouwmeester), Rijksdienst voor de Monumentenzorg, Michiel Sablerolle, Bart Versteeg, Lily Wieskamp

Vormgeving: Herman Govers, Sdu

Druk: Sdu Grafisch Bedrijf